

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

METTER (M)NICH

...člověk by chtěl obnovit jen zašlou slávu,
kterou může jen tušit...

„...člověk by chtěl obnovit jen zašlou slávu, kterou může jen tušit...“, píše Viktor Metternich (1803–1829) v roce 1826 své sestře Leontině (1811–1861) z Plas. Autorům této výstavy a správcům budovy bývalé opatské rezidence nejde o obnovení zašlé slávy, máme ji v úmyslu pouze připomenout, protože ji skutečně můžeme jen tušit a vnímat, a především se ji snažit poznat a pochopit.

Tato výstava vznikla v rámci tematického roku Národního památkového ústavu Šlechta českých zemí v evropské diplomacii. Je to právě sekularizovaný cisterciácký klášter, nad jehož osudem je možné se zamyslet, nad tím, co skutečně znamená diplomacie. Umění řešit problémy, pěstovat styky i na mezinárodní úrovni – to jsou dovednosti, které bravurně zvládali představení cisterciáckých klášterů díky svému vzdělání, zcestovalosti a morálním kvalitám daným jejich vírou v Boha. Metternichové, jako jejich nástupci ve vlastnictví plaského panství, tento um rozvíjeli z podobných starověkých pozic, jen v jiných dějinných kulisách.

Výstava METTER(M)NICH zároveň takto otevírá budovu Nové prelatury poprvé, a to jen na relativně krátkou dobu. Budovu bývalého opatství čeká náročná a dlouhá památková obnova a realizace nové prohlídkové trasy. Představeny jsou prostory bývalého opatského a knížecího sídla před obnovou a restaurováním v procesu průzkumů a příprav pro restaurování. Výstava zpřístupňuje aktuální stav interiérů, jejich vybavenost a zároveň naznačuje, jak bude náročná obnova postupovat.

Nelze tedy očekávat zařízené pokoje, či popsaná témata a vyřešené problémy, ale spíše odkryté skutečnosti, nad kterými probíhá diskuze a které teprve na své vyhodnocení čekají. Nabízíme aktuální stav poznání, ve kterém se při obnově rezidence nacházíme. Zároveň stále pracujeme na sběru materiálu pro novou

interiérovou instalaci ve formě fotografií, artefaktů, plánů či osobních vzpomínek vztahujících se k bývalé prelatuře a budeme rádi za pomoc v hledání i ze strany místní veřejnosti.

Výstava je určena pro ty, kdo mají trpělivost a touhu zkoumat, poznávat a také pro ty, pro кого jsou otázky stejně vzrušující jako jejich odpovědi. I tak lze docílit inspirativního prožitku z návštěvy dosud neobnověných interiérů v rámci výstavy METTER(M)NICH.

Grafická úprava a instalace:

Jan Dienstbier
Martin Bušek
Iveta Bendová

Kurátor výstavy:

Stanislava Beránková

Texty:

Stanislava Beránková (SB)
Dana Marešová (DM)
Zdeněk Chudárek (ZCH)

Jazyková redakce:

Mirka Kubatová Pitrová

Fotoreprodukce:

archiv NPÚ

Výstava vznikla v rámci dlouhodobého projektu Národního památkového ústavu Po stopách šlechtických rodů. Rok 2018 nese název Šlechta českých zemí v evropské diplomacii.

1. Konvent
2. Klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie
3. Sýpka s dvoupatrovou gotickou kaplí
4. Nová prelatura a pozdější zámeček
5. Staré opatství a pozdější součást zámku
6. Kostel svatého Václava přestavěný na rodinnou hrobku
7. Hospodářské zázemí kláštera
8. Bývalý knížecí pivovar

Prelatura v posledních osmi stoletích

1

Plaský klášter byl založen v roce 1144 z vůle českého panovníka Vladislava II. Mniši v údolní nivě řeky Sřtřely nejprve postavili dřevěná provizoria a následovala výstavba kamenných součástí kláštera. V roce 1204 byla dokončena stavba kostela Nanebevzetí Panny Marie. Do této doby lze také datovat dokončení nové kamenné konventní budovy a nové opatské rezidence. V souvislosti s opatským domem byl staven také tzv. dům fundátora, někdy nazývaný Královskou rezidencí, která byla dokončena po polovině 13. století a uzavírala severovýchodní část klášterního areálu. Toto zjednodušené základní schéma objektů odpovídá cisterciáckým řeholním pravidlům: konvent jako sídlo mnichů uvnitř uzavřené klauzury, kostel jako srdce celého klášterštitě, farní a hospodářský dvůr umožňující hospodářskou soběstačnost, vstupní nádvoří, mnišská nemocnice, někdy dům fundátora – v našem případě panovníka a sídlo opata/převora, jako reprezentativní prostor pro styk představeného kláštera se světským světem. Opat byl jediný příslušník konventu, který mohl zastupovat klášter navenek a často byl žádaným diplomatem a rádcem pro své vzdělání, zcestovalost, morální a duchovní kvality.

Pramen zbožnosti a diplomacie

Cisterciácký řád a jeho nástupce v plaském klášteře je nutné vnímat v širších historických i geografických souvislostech. Pro částečné pochopení situace se vrátíme na přelom 5. a 6. století po Kristu, k zakladateli řádu benediktinů sv. Benediktovi z Nursie (470–543). Toto duchovního otce již někteří jeho současníci vnímali jako centrální postavu odcházející antiky a nastupujícího raného křesťanského středověku. Sv. Benedikt si prošel duchovní cestou od neúspěšného soužití s komunitou mnichů přes osamělý přísně asketický poustevník život, aby nakonec dospěl k řádnému vedení mnišské komunity pod silným opatem a pravidly, tedy Řeholí, jejímž je autorem. Především Řehole sv. Benedikta se stala jednotícím prvkem rané křesťanského středověkého mnišství a konstituující rané Evropy na křesťansko-antických základech. Kláštery byly od dob středověku hlavními duchovními a intelektuálními centry. Byl to právě Benedikt, který dokázal velmi účelné myšlenky novozákonní zvěsti společného soužití lidí zakomponovat do pravidel života mnišské komunity.

Vytvořil tak ideální model života v komunitě, který je používán v benediktinských, cisterciáckých a trapistických klášteřích dodnes. Ne nadarmo byl v roce 1964 prohlášen papežem za patrona Evropy. Sv. Benedikt našel zajímavou rovnováhu mezi modlitbou a prací. Verš řehole svatého Benedikta „ut in omnibus glorificetur Deus“ (aby byl ve všem veleben Bůh) ovlivnil v benediktinském a cisterciáckém mnišství velmi mnoho. Od nových způsobů kultivování krajiny, zemědělství, nové řemeslné technologie, vzdělávání, až po architekturu klášterů. Na základě této myšlenky vytvořili benediktinští a později cisterciáckí funkční společenství produkující řadu základních dovedností pro kultivování tehdejší krajiny. Přinášeli do kraje vzdělanost, zemědělskou, řemeslnou a uměleckou dovednost a především křesťanskou víru, která je základním kamenem rané středověkého českého státu. Klášter v Plasích byl založen z vůle panovníka, který si vybral cisterciácký řád, tedy řeholní řád, který bude loajální jeho kolonizačním snahám a právě výše zmíněné myšlenky.

V době husitských válek v 15. století byl klášter velmi poškozen (včetně budovy prelatury) a klášter se z této situace jen velmi pomalu vzpamatovával.

Jan Willenberg,
Pohled na Plasy od jihozápadu, 1602.

Ještě v průběhu 17. století byla prioritní především oprava kostela a výstavba konventu. O opatství nemáme bližších zpráv. Doba pobělohorská a především konec 17. století se nesl v duchu emancipace tradičních řeholních řádů, které velmi efektivně využívaly barokní estetiku ke sdělení základní křesťanské myšlenky věřícím. Přichází doba velkých barokních opatů, kteří jsou základními ideology přestaveb velkých klášterních komplexů a tvůrci jedinečných duchovně hospodářských dominií v české krajině (Plasy – Ondřej Trojer, Eugen Tyttl; Žďár nad Sázavou – Václav Vejmluva; Broumov, Břevnov – Tomáš Sartorius, Othmar Zinke atd.).

Plodem této doby je rovněž plaský opat Ondřej Trojer (opatem v letech 1681–1699), který si od pražského arcibiskupa vypůjčil architekta Jean Baptist Matheye, jež pro něj vypracoval návrhy na stavbu nového opatství, sýpky a přestavbu kostela sv. Václava.

Plaský kronikář Mauritius Vögt v kronice Tilia Plassensis v roce 1693 píše o rozporu, který musel vzdelaný předtí ředitel v době baroka a který možná zůstává otázkou i pro naši generaci a pochopení ducha doby barokní: „Počal pak toho času p. Ondřej opat budovat pro pochopení ducha doby barokní“

opatskou budovu v oně vpravdě uměnosti, výstavnosti a formě, aby panovník jako ochránce a fundátor nemohl vytknout: Plasy jsou královským klášteřem a založením tys však postavil chudobně opatství. Avšak aby ani světský soused nemohl zavistivě říci: Jsí mniši, toto opatství však ukazuje pychu.“

2

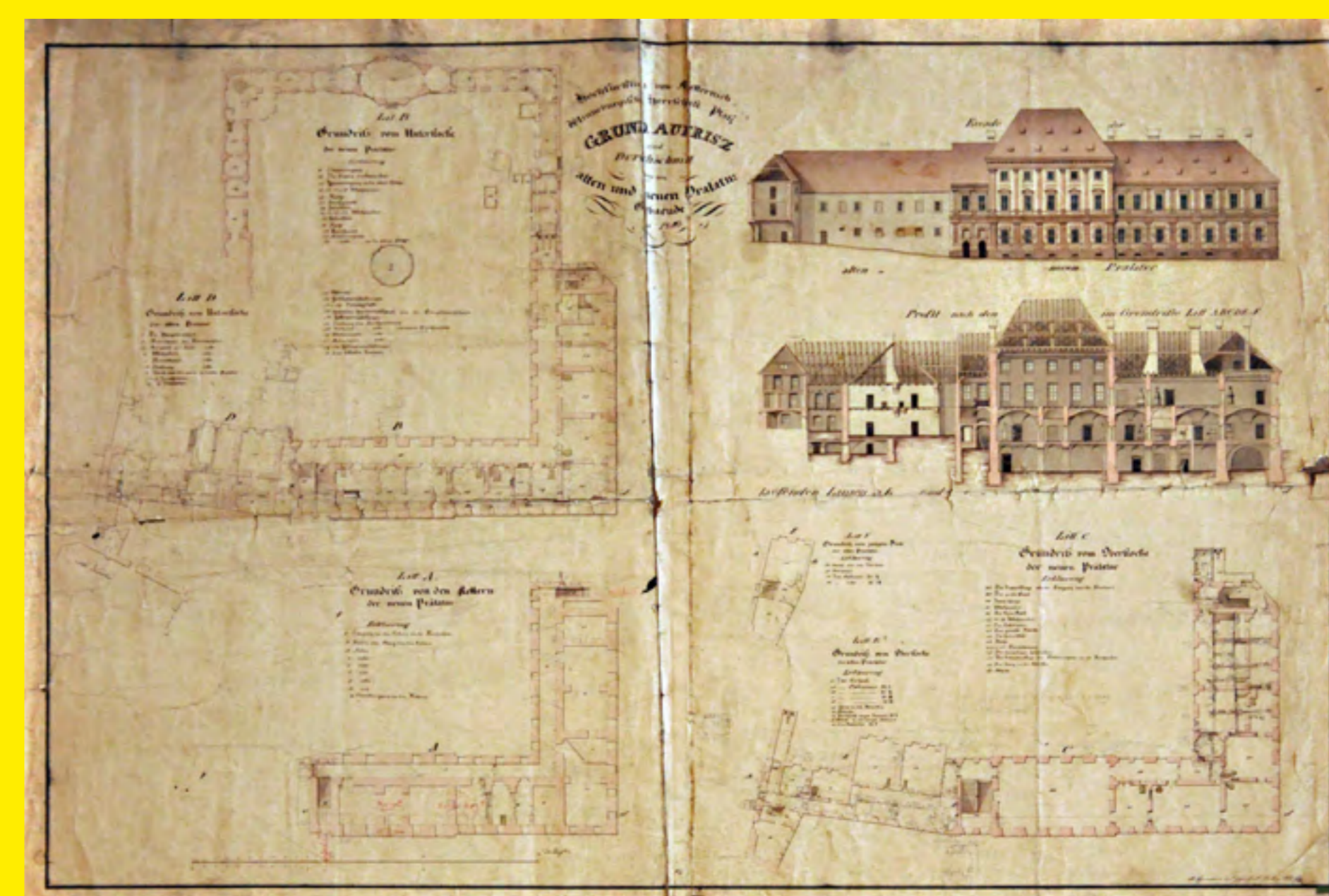
Zájem nového opata Eugena Tyttla (opatem v letech 1699–1738) se obrátil především k novostavbě konventu a budovám v okolí. Arkádová chodba a zahradní altán v severovýchodní části opatské zahrady jsou projektovým dílem Jana Blažeje Santiniho Aichela, kterého si pozval opat jako realizátora vlastních myšlenek na proměnu konventu.

Pohled na Plasy, po r. 1785

Po zrušení kláštera v roce 1785 se prelatura dostala do správy Náboženského fondu a v roce 1826 byla společně s celým plaským panstvím prodána v dražbě rakouskému kancléři Klemensu Lotharu Metternichovi. Kancléř Metternich koupil panství jako prosperující velkostatek a tomu také přizpůsobil budoucí využití budov. Např. konvent se stal sídlem knížecího velkostátka, ubytováním pro jeho úředníky i zázemím pro nezbytné služby.

Prelatura svou polohou a reprezentativním charakterem vyhovovala kancléřovu záměru vybudovat zde příležitostně rodinné sídlo spojené s rodovou nekropolí. Způsob života v aristokratických rezidencích se však od dob opatů proměnil a i Metternichova představa o reprezentaci a pohodlí byla odlišná. V době, kdy začal přestavovat své hlavní rodové sídlo na Kynžvartě, začal svou pozornost upírat i do Plas. Kancléř Metternich svou velmi jasnou představu o novém způsobu bydlení konzultoval s vídeňským architektem Petrem Nobilem, který se podílel již na přestavbě jeho vily ve Vídni na Renwegu, přestavbě Kynžvartu a také přestavbě plaského kostela sv. Václava na rodinnou hrobku. Architektonickou podobu stavbě vtiskl Josef Kranner. K realizaci přestavby na základě těchto návrhů přistoupil stavitel Fischer po roce 1830 a změnu zakreslil do plánů datovaných rokem 1833.

Půdorys, pohled a řez budovou bývalé prelatury. Barokní stav s naznačenými budoucími přestavbami. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 938.

3

Vytvořením knížecího apartmá byla opatská rezidence změněna na knížecí zámek. Změny se však týkaly i okolí zámku. Především byl v roce 1828 zbořen pozdně renesanční kostel P. Marie Růžencové a související budovy u klášterní brány, hlavního vjezdu do areálu kláštera. Uvedeným zásahem se otevřel přístup a pohled do centra areálu, tak jak jej známe dnes. V pozdějších letech byla rovněž zbořena severní větev ambítové chodby se skleníkem a bývalou opatskou kuchyní. Knížecí kuchyně byla nově zřízena v opatském pavilonu.

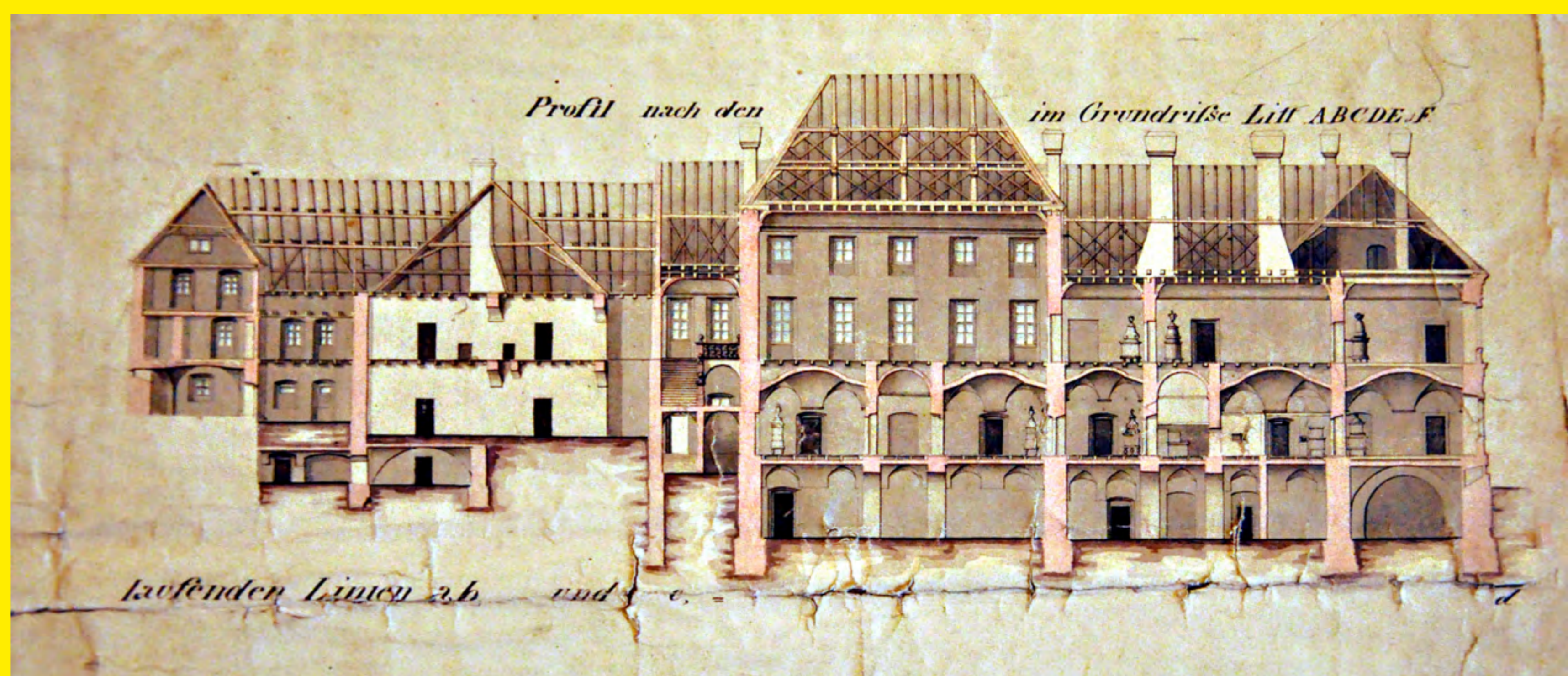
Pro potřeby knížecí rodiny bylo upraveno i přízemí Nové prelatury, kde vznikly především hostinské pokoje. Budova Starého opatství byla upravena pro personál zámku a kanceláře.

Nová prelatura nezaznamenala ve 20. století jiné výraznější stavební změny, než brutální vložení krytů civilní obrany do sklepů roku 1913, i přes rekonstrukci kvůli nevhodnému využití dál chátralo. K „opravě“ přistoupil až Okresní národní výbor (ONV) v Plasích ve druhé polovině 50. let. Budova byla razantně adaptována pro kancelářské a ubytovací kapacity pozdějšího internátního zařízení. Dispozice byla zcela změněna, hmota budovy byla rozšířena směrem do zámecké zahrady.

Důležitým datem v novodobých dějinách kláštera je rok 1995, kdy byl celý areál prohlášen za Národní kulturní památku a mohla započít odborná památková správa, obnova a v případě bývalé prelatury záchrana této významné barokní památky.

Nadcházející památková obnova v rámci projektu IROP (Integrovaný regionální operační program) – Cisterciácký klášter Plasy – obnova bývalé opatské rezidence počítá s částečnou půdorysnou rehabilitací budovy Starého opatství, s odstraněním novodobých nevhodných a již nevyužitelných přístaveb. V rámci nového návštěvníckého centra, které zde vznikne, budou obnaženy některé stavebně historické souvislosti tak, aby návštěvník mohl pochopit vývoj a fungování bývalého opatského sídla jako celku. Nová prelatura bude plně rehabilitována jako bývalá šlechtická rezidence s interiérovou instalací připomínající rodinu Metternichů po roce 1826.

(SB)

Řez budovou bývalé prelatury, detail. Barokní stav. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 938.

„Síla v právu“ Metternichové v evropské diplomacii

1

Kořeny rodu Metternichů sahají podle pověstí až do 13. století, ovšem skutečné doložitelná zmínka je o dvě stě let mladší. Přestože se rod rozdělil do několika větví, do 20. století zůstala pouze jediná – Metternich-Winneburg, která vymřela v roce 1992, a která je rovněž spjata s pláským klášteřem. Metternichové jsou od samého počátku šlechtou katolicky orientovanou, s loajálním postojem vůči Habsburskému domu, kterému sloužili především v nejrůznějších diplomatických službách. V historii rodu bylo hned několik představitelů, kteří se věnovali církevní kariéře. Tímto způsobem mohli upevňovat celistvost majetku a také jistou vzdělanostní základnu rodu. Za všechny lze zmínit např. trevírského arcibiskupa Lothara Metternicha (1551–1623), který shromáždil poměrně cennou knihovnu, plnou rukopisů a starých tisků, a která se posléze stala významnou součástí kancléřovi knižní sbírky na zámku Kynžvart.

V roce 1635 byli Metternichové povýšeni do stavu svobodných pánů a poté v roce 1679 do stavu říšských hrabat, v roce 1813 do stavu knížecích.

V roce 1814 Klement Metternich psal v jednom z dopisů Vilému Zaháňskému (1781–1839) o radě, týkající se rodového hesla. Nakonec na její doporučení nedal a zvolil svůj návrh „Kraft im Recht“ (Síla v právu). „Cisár mi udělil právo doplnit erb a přinutili mě tak, abych se již předem zabýval tou politování hodnou otázkou svého knížecího titulu: chci

proto rovněž nějaké heslo... Jestliže můj rod patří, jednoho dne se v nich listinných dobať a dozvědět, že toto heslo mi dala bytost, kterou jsem v nejzávažnějších okamžicích svého života miloval stokrát víc než svůj vlastní život.“ Bon jour, mon Amie. Milostné dopisy knižete Metternicha a kněžny Zaháňské, Brno 1997, s. 412–413.

Historie rodu je od počátku geograficky spjata s oblastí Porýní. Věrnost Habsburkům přinesla Metternichům také možnost získat některé majetky v Čechách, především ty, které se uvolňovaly během třicetileté války (1618–1648) po nekatolické, vládnoucímu rodu nelояální, šlechtě. V roce 1621 získal Wilhelm Metternich (1591–1652) panství Kynžvart.

Pohled na zámek Kynžvart, kolorovaná grafika, okolo 1850. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 6002.

Francouzská expanze do Porýní v poslední třetině 17. století (a následně po francouzské revoluci) donutila Metternichy, jako exponenty habsburské politiky, přesunout své hlavní sídlo do západních Čech. Jako náhradu za ztracený majetek v Porýní získal otec kancléře Klemense Metternicha (1773–1859) František Jiří Metternich (1746–1818) sekularizovaný klášter Ochsenhausen na jihu Německa. Knihovna tohoto původně benediktinského kláštera se stala opět součástí kynžvartské kancléřovy knihovny. Zajímavou souhrnou dějinných okolností byly právě z tohoto kláštera přivezeny také dva rukopisy sv. Bernarda (1090–1153), jednoho z nejvýznamnějších mystiků a vůbec tvůrců cisterciáckého řádu. V roce 1826 kancléř Metternich zakoupil panství a bývalý cisterciácký klášter Plasy a rukopisy se tak ocitli v těsné blízkosti své duchovní základny.

Syn Klementa Metternicha Viktor své sestře Leonině (1811–1893) psal v dopise z Plas v roce 1826: „Má drahá Leonino, dosáhli jsme prvního cíle naší cesty. Dnes mezi dvacítkou a jednou jsme dorazili sem a já Ti píši po prohlídce různých částí, že kterých se tento zámek skládá. Je to seskupení budov, které nikdy nevytvář

príjemný celek... Z nádherného kláštera nebudu nikdy příjemně obývat, potřeby světa jsou jiná než ty, které mají dobří mnichové, a čím více je klášter klášteřem, tím méně je zámkem a nemůže se jím stát.“ Jan Kaniuda, Kancléř Metternich a Plasy ve světle soubojových dokumentů, Plasy 2009, s. 29.

2

Výraznější rodovou strategií, spíše než systematické budování dominia – byl kariéři postup jednotlivých členů rodu v různých oblastech správy a státní služby. Za stěžejní období těchto snah lze považovat 18. a 19. století. Významným diplomatem byl například František Jiří Metternich (1746–1818), který vykonával funkci státního ministra trevírského kurfiřta ve Vídni. Poté vstoupil natrvalo do rakouských služeb a působil jako císařský vyslanec v Bruselu a později v Nizozemí.

František Jiří Metternich (1746–1818), olej na plátně, 2. polovina 18. století. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 1531.

Na diplomatické úsilí Františka Jiřího navázal jeho syn Klement Václav Lothar Metternich (1773–1859). Základem pro jeho diplomatickou kariéru bylo spojení výchovy, pracovitosti, schopnosti se adaptovat, umění jednat s lidmi, znalosti mnoha vědních oborů, značné zvědavosti a skvělé paměti.

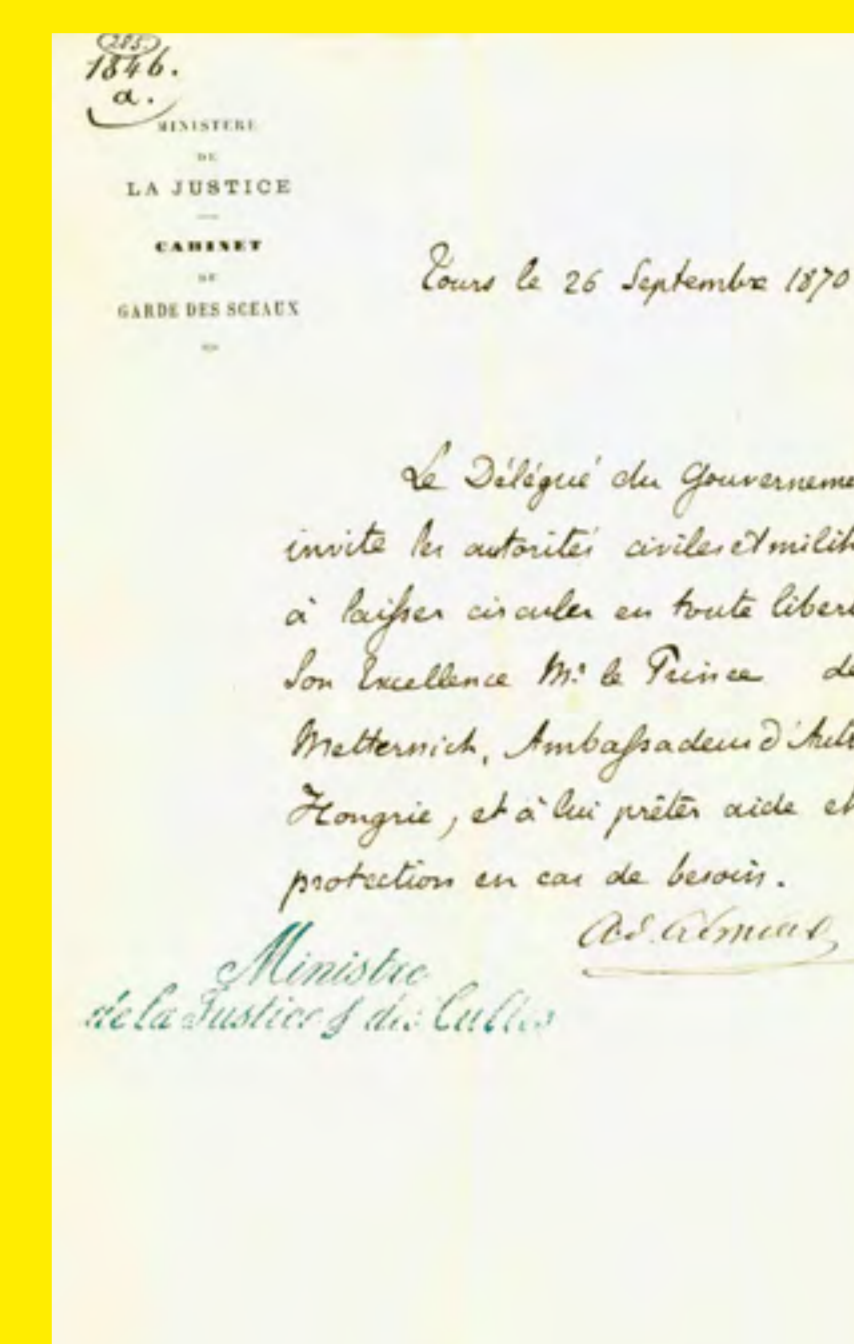
Klement Metternich psal v roce 1813 Vilemně Zaháňské (1781–1839) o své pracovní vytíženosti následujícími slovy: „Dnes se mi daří lépe. Spal jsem a nebolí mě hlava, což předtím trvalo již dva týdny. Kdýbych si mohl zvolit nějakou nemoc, zvolil bych tu, protože Ty ji trpíš také. Všam se Ti však nepodobám vůbec, je to, že pracuji, i když se skutečně

ne cítím dobře – účastním se asi dvacíti porad denně – upravuji pět až šest kurzů, rozhoduji, zda napadne Švýcarsko nebo Holandsko, Kasael nebo Kehl, nebo vůbec nic! A při tom všem mne bolí hlava tak jako Tebe.“ Bon jour, mon Amie. Milostné dopisy knižete Metternicha a kněžny Zaháňské, Brno 1997, s. 244.

Malého Klementa vzdělával zprvu jeho domácí učitel, píaris-ta, páter Bernard. Poté se ho ujal Johann Friedrich Simon (1751–1794) a vyučoval ho v duchu filantropické výuky. Vliv učitelů a vychovatelů na mladé šlechtice 19. věku byl stejně jako v předcházejících stoletích obrovský. Vedli šlechtice k naplnění specifického životního stylu. Učili je skvělému vystupování a připravovali je na budoucí službu společnosti a správu rodinného majetku. Klement studoval na právnické fakultě štrasburské univerzity, následně na univerzitě v Mohuči. Univerzitní vzdělání ho mělo přichystat na budoucí diplomatickou kariéru. Navštěvoval i přednášky z botaniky, chemie a experimentální fyziky, které prohlubovaly jeho přírodovědné zájmy. Ty se později plně projevil v budování uměleckých a přírodovědných sbírek a rozsáhlé knihovny. Po ukončení studií odjel za otcem do Bruselu, kde měl získat první diplomatické zkušenosti.

4

Na úspěchy Klementa Metternicha měl navázat syn Richard (1829–1895). Ten svoji politickou a diplomatickou kariéru započal v roce 1850 v Paříži, později působil jako vyslanec na saském dvoře v Drážďanech. V roce 1860 se vrátil jako císařský vyslanec zpět do Paříže. Pobyt ve Francii je považován za vrchol jeho diplomatické kariéry. Richard opustil svůj úřad po pádu francouzského císařství. Jeho politické působení skončilo s rokem 1874, kdy byl penzionován. Další Metternichové se již věnovali především správě svých panství či vojenské kariéře.

Diplomatický pas Richarda Metternicha (1829–1895), 1870. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 8297.

3

Klement se oženil s Eleonorou Kounicovou (1775–1825), vnučkou rakouského kancléře Václava Antonína Kounice (1711–1794). Teprve tento sňatek mu otevřel dveře mezi vysoce postavenou rakouskou šlechtou a jeho kariéra ve státních službách se začala slibně vyvíjet.

Eleonora Metternichová (1775–1825, rozená Kounicová), olej na plátně, 1. třetina 19. století. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 1117.

Klement působil jako diplomat v několika evropských městech (Drážďany, Berlín). Jeho diplomatický um se naplno ukázal během napoleonských válek. V Paříži jako císařský vyslanec působil na dvoře nepřítelů v době, kdy Rakousko prohrávalo, ale nepříznivé postavení postupně obrátil ve svůj prospěch. Francie byla pro diplomata místem, kde se rozhodně nenudil, jelikož habsburská monarchie již od počátku 90. let 18. století válčila nejdříve s revoluční Francií a poté s císařem Napoleonem I. (1769–1821).

Základem Klementova politického smýšlení byla představa o silném a suverénním Rakousku, které vytvoří rovnovážný prvek proti vlivu Anglie a Francie, což celé zapadalo do jeho teorie evropské rovnováhy. Jeho úcta ke vzdělání ústila ve snahu profesionalizovat a vzdělávat státní správu a její úředníky. Nelze nezmínit kancléřovu výraznou tendenci k mírovým řešením konfliktů, která se projevovala během Vídeňského kongresu, anebo při vyjednávání spolku Svaté aliance.

Svojí postoj k válečným konfliktům reflektoval Klement Metternich v jednom ze svých dopisů kněžně Zaháňské z roku 1813: „Značnou část více než půl dne jsem strávil na bitevním poli, je to hrůza, ale já jsem se naučil čelit velkým hrůzám, jako by to nebylo nic tak strašného; 10 tisíc mrtvých na bitevním poli znamená totéž jako smrt jediného nenacného v postele pohled.“ Bon jour, mon Amie. Milostné dopisy knižete Metternicha a kněžny Zaháňské, Brno 1997, s. 100.

ním a hubokou nenávisť k člověku, který pro svůj rozmar, ten nejhorší ze všech citů, posílá každý rok na jatka statisíce mužů. Doufám, drahá přítelkyně, že tento pocit máje své vyjádření, že jsem byl po celou k tomu, abych ukončil tuto strašnou tragédii. Je to myšlenka, která mě neopouští již celá léta. Je hybnou pákou všech mých politických činů.“ Bon jour, mon Amie. Milostné dopisy knižete Metternicha a kněžny Zaháňské, Brno 1997, s. 100.

Kancléř Metternich byl bravurní diplomat a jeho kariéru postup vedl přes křeslo ministra zahraniční až po státní kancléřství v letech 1821–1848. Konec Klementovy zájné kariéry přišel s rokem 1848, kdy jeho dlouholetá služba státu skončila společně s revolucí. Odešel ze všech funkcí a emigroval do Anglie. Do Rakouska se vrátil o tři roky později a do konce života žil na svých statcích, kde se věnoval například přípravě svých pamětí. Zemřel v roce 1859 ve svém paláci ve Vídni a pochován byl do rodinné hrobky v Plasích.

Rodinná hrobka Metternichů v Plasích, grafika, 2. polovina 19. století. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 15193.

(DM, SB)

Pavel Alfons Metternich (1917–1992), pastel, okolo 1942. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 9311.

Tatiana Metternichová (1915–2006, rozená Vasilčíková), pastel, 1942. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 9307.

Pohled na Johannisberg, olej na plátně, okolo 1820. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 1205.

Metternichovský interiér jako svědectví životního stylu

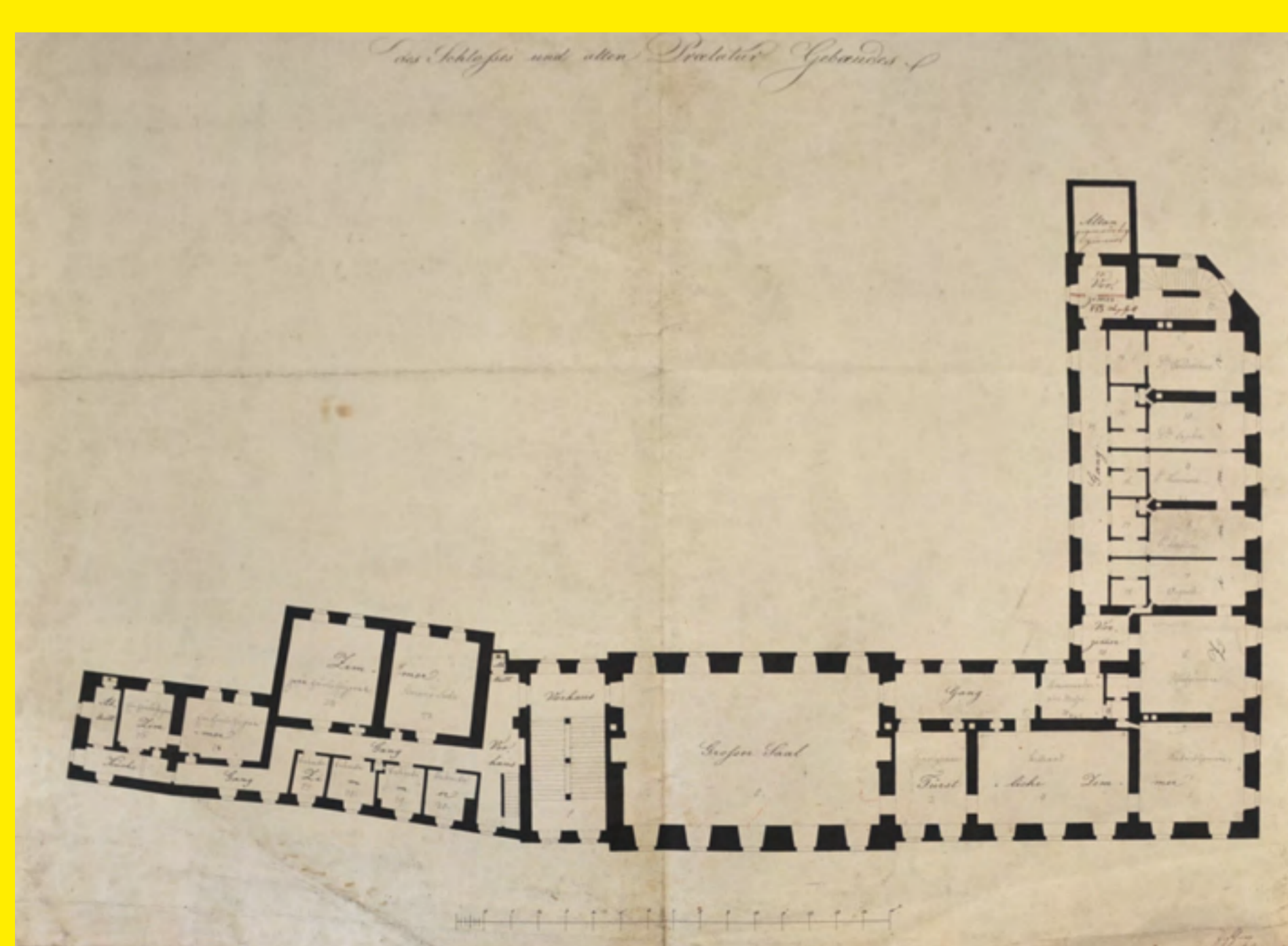
1

Kancléř Metternich zakoupil plaské panství v roce 1826 a za své příležitostné sídlo si zvolil budovu bývalé prelatury. Tu začal přestavovat do podoby reprezentativních prostor a šlechtického apartmá ve smyslu soudobého nároku na šlechtické bydlení. Podoba barokních interiérů bývalé opatské rezidence se zkrátka neslučovala s kancléřovým vkusem.

Kníže si nechal zhotovit nové zaměření a plány celé budovy, které mu sloužily jako podklad pro dispoziční zásahy. Navrhované změny následně velmi detailně popsal a předal svému fediteli knížecí ústřední kanceláře a architektu Josefu Krannerovi. Ten je zanesl do plánů, vypracoval rozpočet a zaslal kancléři, který vše před jejich odsouhlasením zřejmě ještě konzultoval s vídeňským architektem Petrem Nobilem. Kancléřova představa o budoucí dispoziční a podobě interiéru byla celkem jasná.

Kancléř píše 13. 6. 1828 do Plas: „V příloženém svisku je půdorys 1. patra tamní prelatury, která je určena za občasný byt pro mne a mou rodinu a k tomu má být upravena. Při skutečnosti, že pokojů pravého křídla č. 12 a 13 do zahrady jsou podle polohy budovy zřízeny k severu, kdežto chodba

č. 8 a bezvýznamný pokoj č. 7 na jih, dále spojovací chodby 8, 15 a 16 přerušeny mezi nimi ležícími pokoji, čímž se nucen před zahájením práce na mém občasném bytě položit tyto otázky: 1. zda by bez škody na budově a bez obtíží bylo možno vybourat příčku mezi pokoji 6 a 7, 6 a 13...“

Půdorysné schéma 1. patra bývalé opatské rezidence s reprezentativní západní částí a nově vzniklým metternichovským apartmánem, kam si pravděpodobně kancléř Metternich zaznamenal budoucí využití jednotlivých místností pro členy své rodiny, před rokem 1830. Mobilární fond Plas, inv. č. PY 940.

2

V roce 1829 byly plány přestavby hotové a obsahovaly např. následující zásahy: výměnu oken a dveří; změnu dispoziční západní části prvního patra, a sice obrácením původní opatské reprezentativní chodby s opatskou galerií na severní stranu a vytvoření nové již spíše technické chodby pro personál; zachování dispoziční reprezentativní západní části křídla a osekání nástropních štukových zrcadel a zabilení fresky v rohové opatské místnosti.

Nový intimnější způsob bydlení s sebou přinesl změnu výmalby v neoklasickém palladiánském stylu, pro který se kníže Metternich zřejmě nadchl při své cestě do Itálie v roce 1819. Palladiánský styl byl v klasicismu velmi oblíben pro svou symetričnost a přesnou perspektivu vycházející z antické chrámové architektury. Tento dekor byl následně dalšími generacemi Metternichů změněn a překryt mnohem jednodušší výmalbou.

Kancléř Metternich změnil pro vlastní potřebu mramorovou opatskou kapli na kabinet. Parketové podlahy zůstaly, kde to bylo možno původní a jinde se vytvořily dubovo-smrkové luxusní kazetové podlahy. Pro pohodlnější šlechtické bydlení byl rovněž zrušen záchod ve východní části jižního křídla a barokní jírnka byla nakonec zaspána. Znovu obnažena a úspěšně archeologicky vytěžena byla v roce 2017. U některých pokojů byly zřízeny žaluzie (především hlavní sál).

Interiér se opět proměnil po roce 1870, kdy jej stále častěji obýval manželský pár Richard a Pavlína Metternichovi. Přibýlo množství dek, závěsů, koberců, portiér, drobných stolků, etažerů, podnožek a křesel, které dělaly interiér pohodlnější a intimnější. Z dobových inventářů můžeme vyčíst, že byl ještě používán klasicistní, empírový a biedermeierský nábytek z doby kancléře. V tomto období byla zřejmě také přebílena původní kancléřova neoklasicistní výmalba interiéru a nahrazena jednodušší malbou monochromních polí s jednoduchým linkovaným orámováním. Více však prozradí až kompletní odkrytí novodobých přemaleb během památkové obnovy.

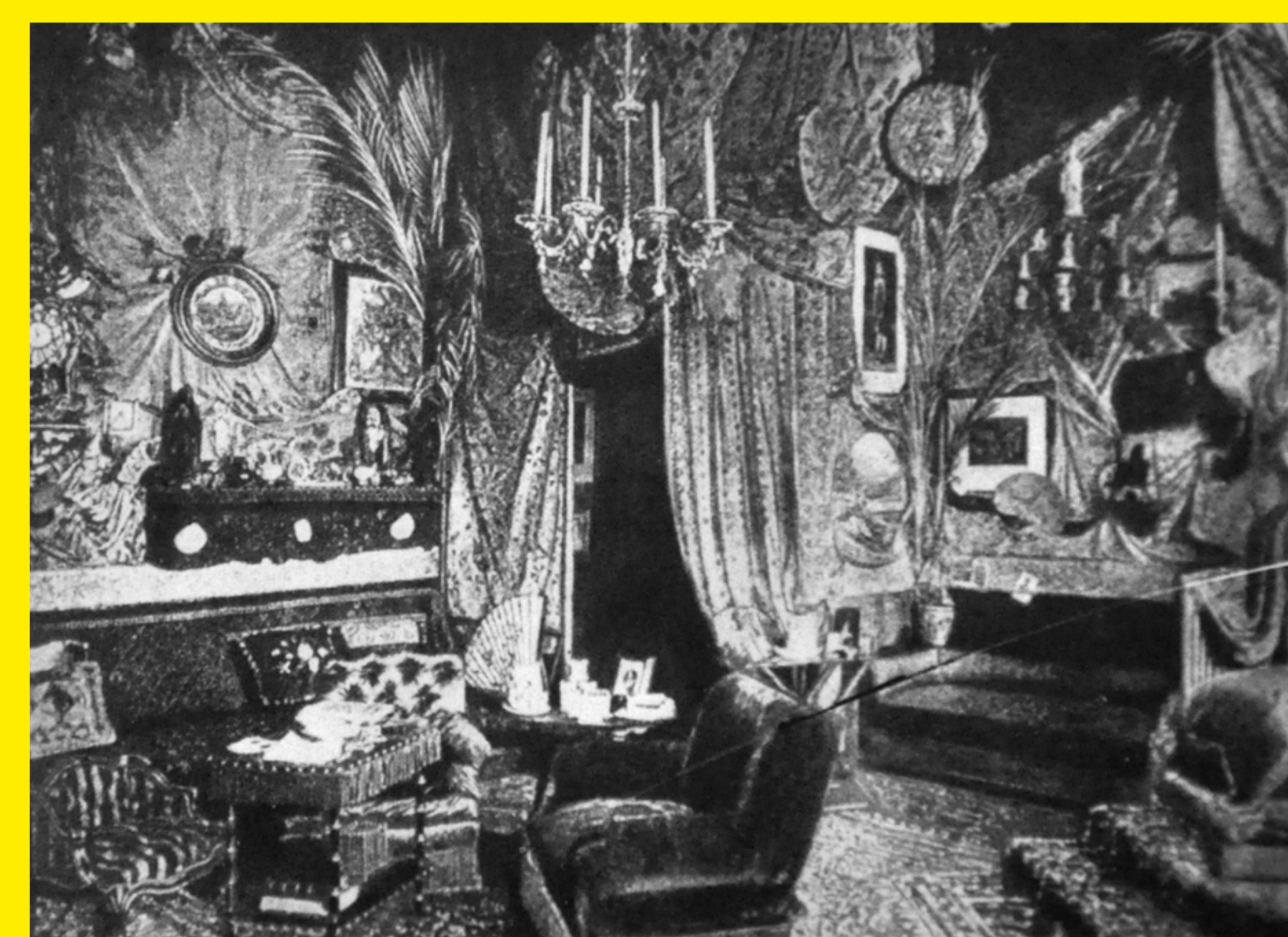
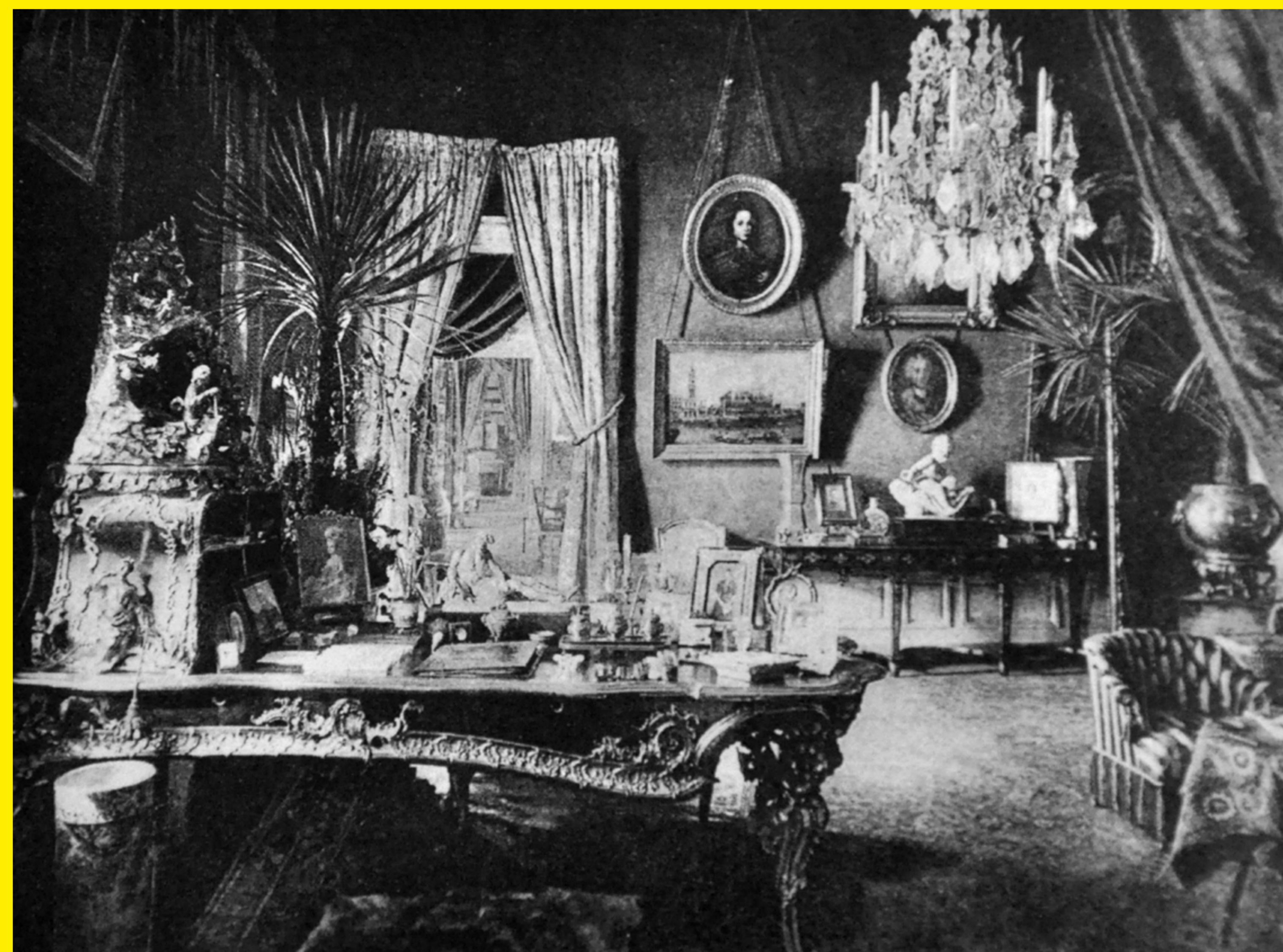
3

Za připomenutí jistě stojí i inspirace Metternichovým interiérem ve 20. století. Historik a teoretik umění a architektury prof. Rostislav Švácha uvažuje o klasicistním interiéru kancléřova vídeňského bytu jako o možné inspiraci „Raumplanu“ plzeňské rezidence Marthy a Wilhelma Hirssových od vídeňského architekta Adolfa Loose. Adolf Loos však princip tzv. Raumplanu posunul z veřejného, reprezentativního prostoru do čistě soukromého prostředí.

(SB)

Historický pohled do apartmánu manželů Hirssových.

Jako inspirace pro rekonstrukci interiéru manželů Pavliny (1836–1921) a Richarda (1829–1895) Metternichových poslouží např. dobové fotografie jiných metternichovských interiérů, např. pohled do interiéru vídeňského paláce na Renwegu 1873 (?). Dle dobové zvyklosti byla autorkou, či iniciátorkou interiéru paní domu.

„Můj drahý Ricky, má drahá Pilli.“ Richard a Pavlína Metternichovi

1

Richard, syn Klementa Metternicha (1773–1859) a jeho druhé manželky Marie Antonie Leykam (1806–1829), se narodil 7. ledna 1829 ve Vídni. Jeho matka zemřela pár dní po porodu a o malého Richarda se nejprve starala jeho nevlastní sestra Leontina (1811–1861), posléze jeho nevlastní matka, třetí manželka Klementa Metternicha, Melanie rozená Zichy-Ferraris (1805–1854).

Marie Antonie Leykam (1806–1829), olej na plátně, okolo 1830. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 1107.

Richard Metternich (1829–1895) jako chlapec, olej na plátně, 1836. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 985.

Melanie Metternichová (1805–1854, rozená Zichy-Ferraris), olej na plátně, 1847. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 990.

Šlechtický syn získal patřičně vzdělání. Jeho osobnost formovali odborníci z řad filozofů i literátů. Patřil mezi ně básník a spisovatel Adalbert Stifter (1805–1868); původně benediktinský mnich a pozdější kustod sbírek zámku Kynžvart Pavel Rath (1807–1887) a geograf Friedrich Simony (1813–1896). V roce 1844 Richard začal studovat na vídeňské univerzitě nejdříve filozofii a poté práva.

V Richardově politické kariéře byl zlomový rok 1850, kdy začal svoji diplomatickou dráhu. Prvním místem působení legačního attaché a později legačního sekretáře se stala Paříž. Již další rok zastával post vyslance na saském dvoře v Drážďanech. V roce 1860 se vrátil jako císařský vyslanec do Paříže, kde působil na dvoře Napoleona III. (1808–1873). Pobyt v tomto městě je považován za vrchol jeho diplomatické kariéry. Richard opustil svůj úřad po pádu francouzského císařství, a již nedosáhl dřívější diplomatické slávy. Posléze vyřizoval jen jednorázová diplomatická jednání. Jeho diplomatická kariéra definitivně skočila s rokem 1874, kdy byl penzionován.

2

V červnu roku 1856 se Richard oženil s uherskou hraběnkou Pavlínou Sándorovou (1836–1921), která byla zároveň i jeho neteří. Z jejich zasnoubení byl nadšený jak její otec Mořic Sándor (1805–1878), tak její dědeček Klement Metternich, pouze její matka Leontina (1811–1861) měla zprvu pochybnosti. K tomu v roce 1856 Pavlína poznamenala: „Pouze má matka byla nespůsobilá z toho, že bych si měla vzít jejího nevlastního bratra. Brzy se ale přizpůsobila.“ Richard byl s Pavlínou v tak blízkém příbuzenském vztahu, že před sňatkem žádali o vydání papežského dispensu, který by sňatek legitimizoval.

„V roce 1856 přijel můj strýc Richard na dovolenou do Vídně z Paříže, kde byl sekretářem vyslance. Ve Vídni chtějí zůstat na dva měsíce (leden a únor). Hra na klavír a osobní sympatie sblížily strýce a neteř. Dne 7. února požádal o mou ruku. Dědeček byl rozhodnutím svého syna nadšen, rovněž jako moji rodiče. Pouze má matka byla nespůsobilá z toho, že bych si měla vzít jejího nevlastního bratra. Brzy se ale přizpůsobila. Vzpomínám si na dojaté přijetí, kterého se mi dostalo, když jsem se objevila jako návštěva v Rannesu. Můj dědeček mne srdečně objal a řekl: „Zůstanu pro tebe dědečkem. Nemusíš mne nazývat tchánem, neboť jsem ti blíže jako dědeček.““ Pauline Metternich, Erinnerungen. Zeugen der Zeit, Wien 1988.

Pavlína Metternichová (1836–1921) jako děvčátko, grafika, okolo 1840. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 16677.

Richard Metternich (1829–1895), fotografie, 3. třetina 19. století. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1764.

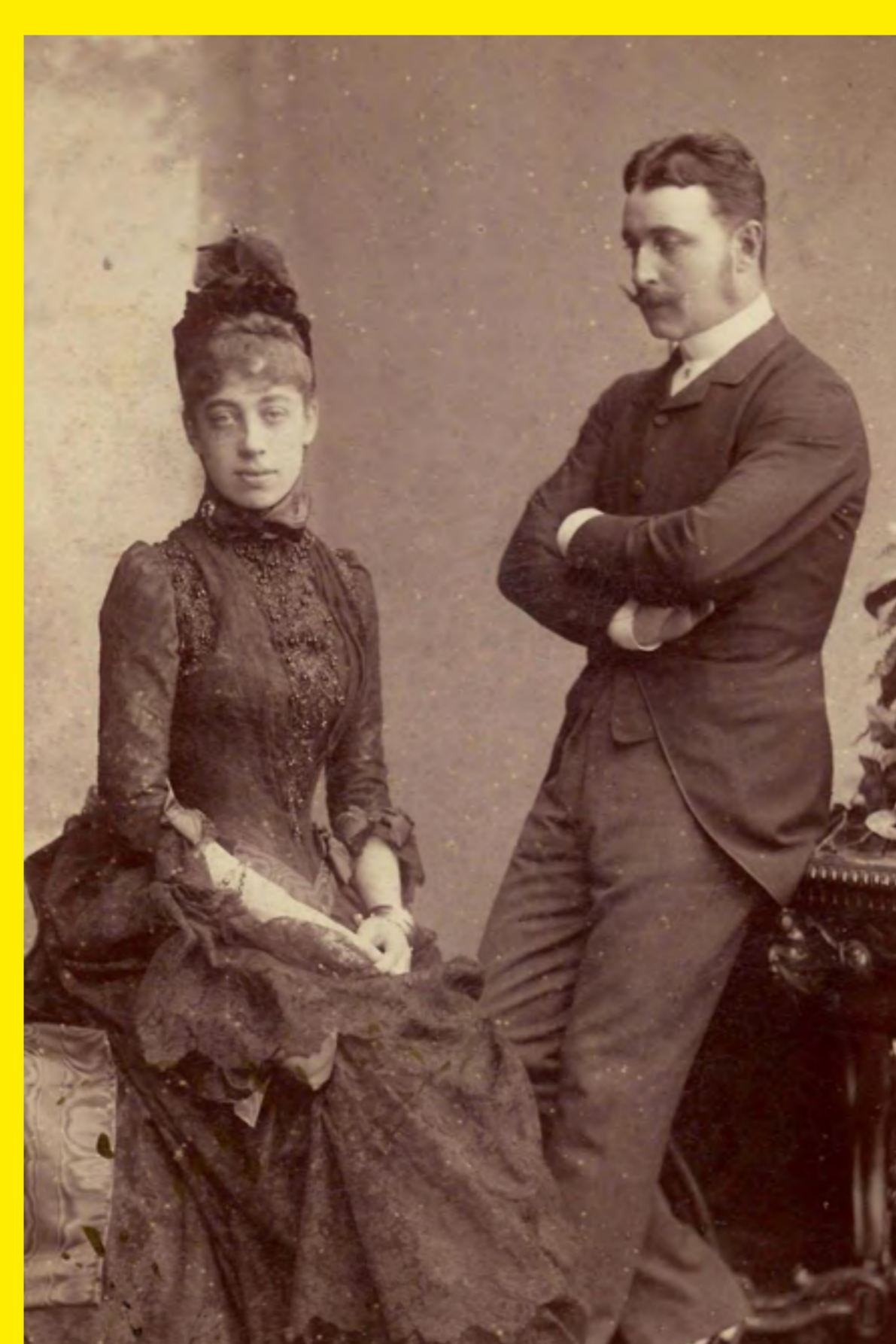
Pavlína Metternichová (1836–1921), fotografie, 3. třetina 19. století. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1763.

3

Richard s Pavlínou měli tři dcery. Nejstarší byla Žofie (1857–1941), dále Antonie Pascalina (1862–1890) a nejmladší nikdy neprovdaná Klementina (1870–1963). Richard neměl žádného legitimního mužského dědice, a tak po jeho smrti přešel veškerý majetek na jeho mladšího nevlastního bratra Pavla Metternicha (1834–1906).

Žofie Metternichová (1857–1941) s manželem Albrechtem Oettingen-Spielbergem (1847–1916), fotografie, 3. třetina 19. století. Mobilární fond Rožmberk, inv. č. RO 1850.

Antonie Pascalina Metternichová (1862–1890) s manželem Jiřím Valdštejnem-Vartenberkem (1853–1890), fotografie, po 1885. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 28735.

Klementina Metternichová (1870–1963) v dětském věku jako infantka Marie Terezie Španělská podle Velasqueze, fotografie, 1875. Mobilární fond Lysice, inv. č. LS 16852.

4

Pavlína Metternichová oplývala zvláštním osobním kouzlem, na které velmi různě reagovalo její okolí. Formovaly jí kontakty, které navazovala např. s francouzskou císařovnou Evžení (1826–1920), s hudebními skladateli Ferencem Lisztem (1811–1886) a Richardem Wagnerem (1813–1883). Značný vliv na ni měla i místa, kde společně s manželem při plnění jeho pracovních povinností pobývali. Byly to Drážďany, kde objevila svůj vlastní herecký talent, dále Paříž, kde organizovala kulturní život a konečně i Plasy, v nichž využila předchozích zkušeností a plně se tu projevily její kulturní aktivity a dobročinné snahy. Plasy s příchodem metternichovského páru ožily. Richard s Pavlínou si na své sídlo zvali rozličné návštěvy, jejich hosté pocházeli z řad umělců, církevních hodnostářů, diplomatů, politiků a šlechtických přátel.

Richard Metternich zemřel 1. března 1895. Obřad proběhl ve vídeňském paláci a jeho ostatky byly umístěny do plaské rodinné hrobky. Pavlína svého muže přežila o celých šestadvacet let, zemřela 28. září 1921. Její tělo však nespočinulo v hrobce v Plasích po boku manžela. Pavlíniny ostatky byly převezeny do rodinné hrobky Sándorů ležící nedaleko zámku Bajna (dnešní Maďarsko).

(DM)

Richard Metternich (1829–1895), olej na plátně, 1881. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 988.

Pavlína Metternichová (1836–1921), pohlednice, 1902. Mobilární fond Buchlovce, inv. č. BC 13549b12.

Metternichové v Plasích Kulturní život Richarda a Pavlína Metternichových

2

Rodina Metternichů k divadlu značně přilnula. Pavlína s Richardem i jejich dcery nebyli přítomni v divadle pouze jako diváci, ale sami se účastnili představení jako herci. Richard se často vpravil do role skladatele a choreografa a Pavlína hravě zvládala produkci uváděných projektů.

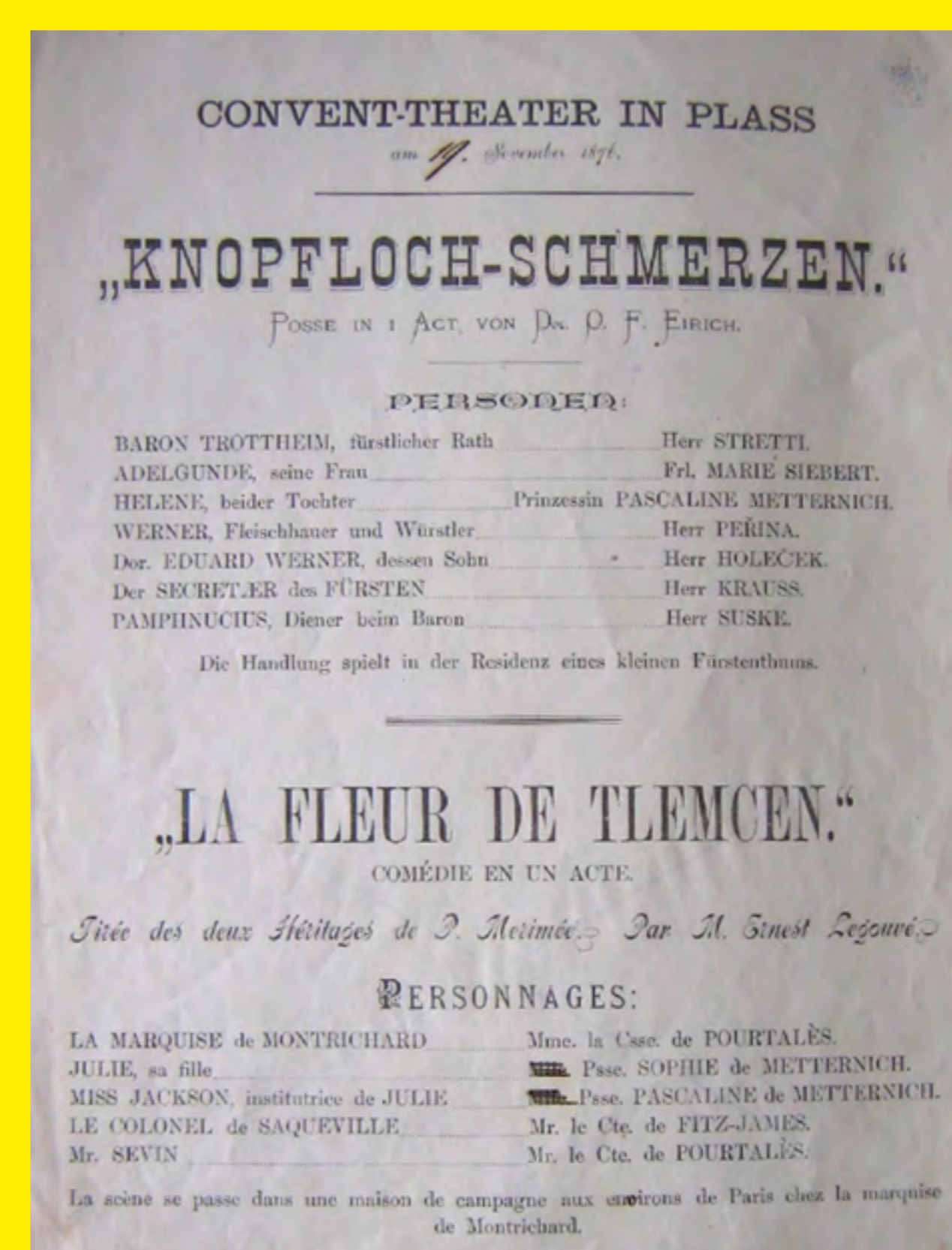

Představení plaského konventního divadla 22. 11. 1895, fotografie. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1067.

Představení plaského konventního divadla 22. 11. 1895, fotografie. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1067.

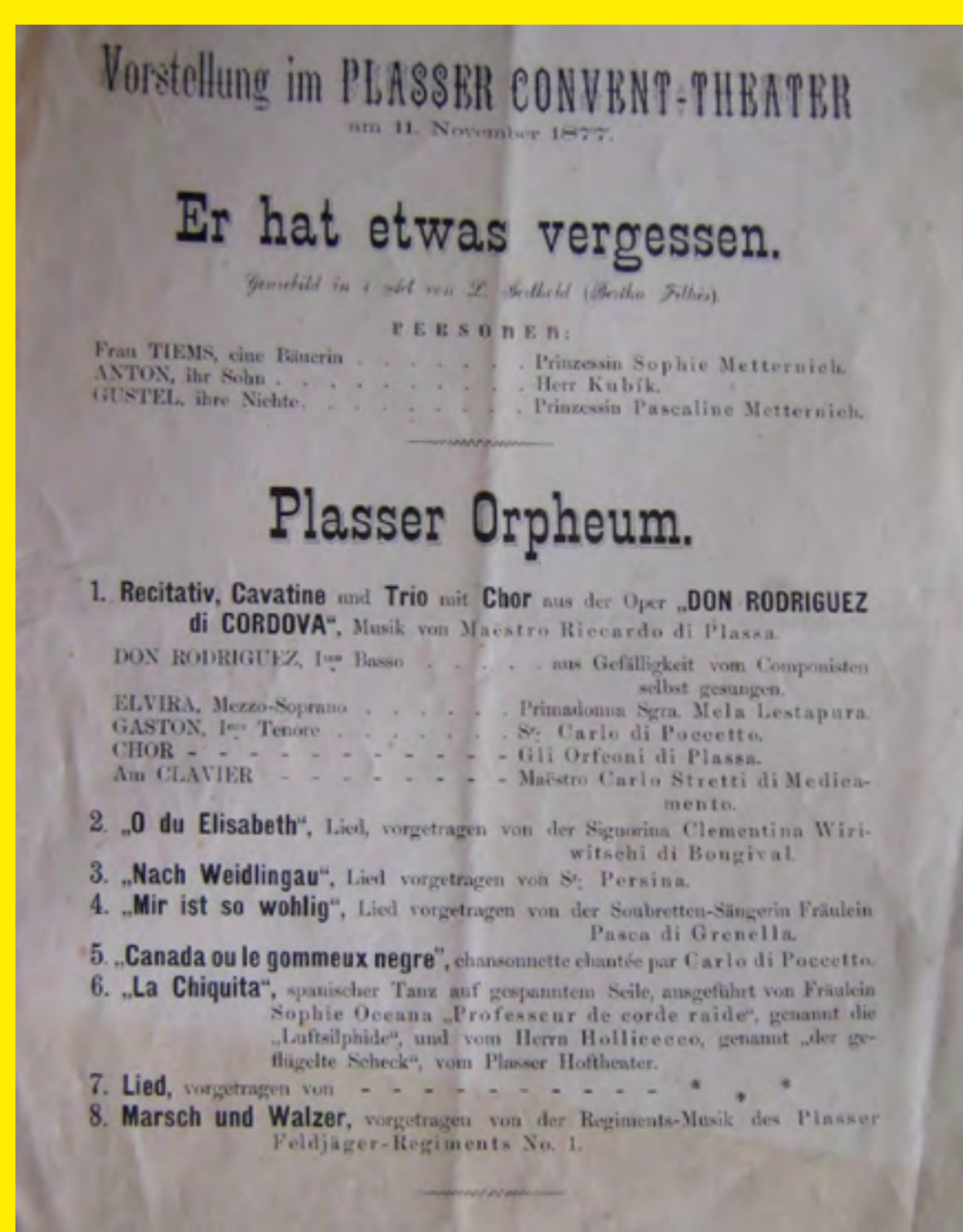
3

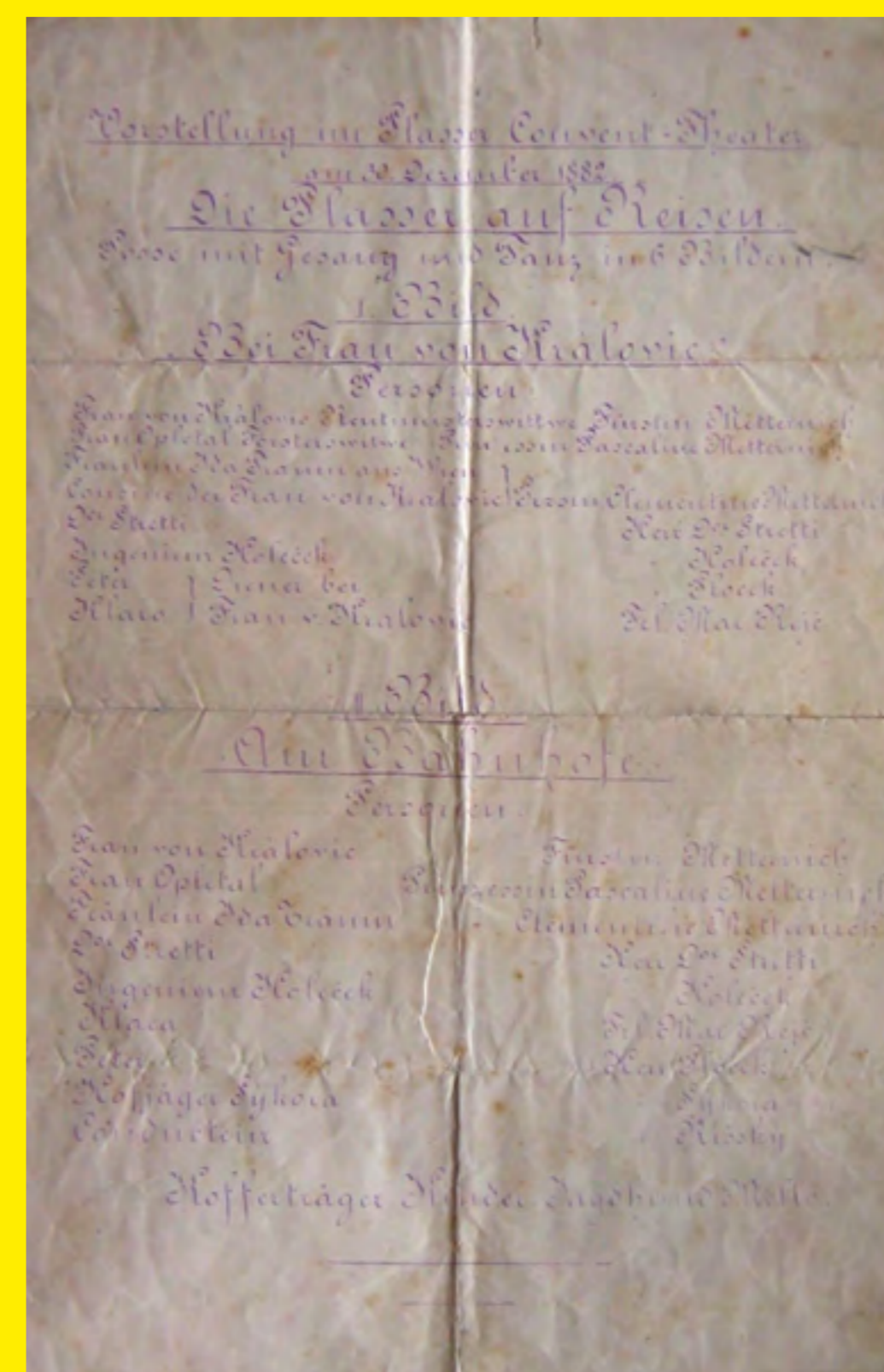
Plakát na divadelní hru se jmény účinkujících (Karel Stretti 1844–1905), Antonie Pascalina Metternichová (1862–1890), 1876. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1090a04.

Do plaského knížecího divadla byli zváni i vídeňští herci a baletní mistr od dvorní opery. Hrál se tu činohra s pantomimou a baletem. Hry byly napsané v německém jazyce, ve francouzštině a později v češtině. Několikrát se motivem divadelních her staly samotné Plasy (např. *Soumrak Bohů v Plasích*, *Plaské orfeum a Plaští na cestách*). Při dvaceti letém výročí divadla v roce 1894 se zároveň slavily Richardovy šedesáté páté narozeniny. K této příležitosti Švandova operní společnost z Plzně navštívila a představitel Hubičku Bedřicha Smetany (1824–1884).

Pro kulturní produkce byl využíván i zámecký sál. Konaly se tu oslavy Nového roku, pěvecké koncerty, účinkovalo zde *České kvarteto*, v divadle zpíval tenorista Národního divadla, plaský rodák Hanuš Lašek (1860–1937), či tu působil místní sbor Sřelka pod vedením dirigenta Karla Strettiho. Na tradici střeleckého divadla v opravených prostorách konventu navázali místní ochotníci.

Plakát na divadelní hru *Plaští na cestách*, 1877. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1090a25.

Plakát na divadelní hru *Plaští na cestách*, 1882. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1090a19.

4

Pavlína v první polovině 80. let 19. století zorganizovala ve Vídni výstavu s pásmem živých obrazů představující rakouské dějiny. Pavlína živé obrazy opakovaně používala jako doplněk svých her. Její videňská výstava byla jedinečným tím, že předměty doplňující scénérii živých obrazů pocházely z císařských sbírek. Kněžna se při vytváření expozic inspirovala světovými, zemskými či tematickými výstavami, kterých se několikrát sama zúčastnila.

Dne 20. června 1889 si Pavlína Metternichová poznamenala dojem ze Světové výstavy konané v Paříži: „Opravdvi Pařížané na svou výstavu nadávají, neboť jim kazí jejich Paříž – v jistém bodě tomu rozumím... Je spousta lidí, kteří na Martovo pole nevracelí! Ono je to přeci pěkné, že čistokrevný Pařížan neopustí

svůj milovaný bulvár. Téměř všichni tu zůstávají až do konce července šťastní, že jim výstava dala zámluku neodjet!“ Martin Falát, Svět rakouské a francouzské aristokracie očima rodiny Metternichových v druhé polovině 19. století, UK FF, Ústav hospodářských a sociálních dějin 2005, s. 125.

V roce 1886 se ve vídeňském Prátru konalo v rámci jarního festivalu tzv. květinové korzo. Organizátorkou byla Pavlína Metternichová. (Květinová korza známá zejména z Holandska jsou průvodem květin uspořádaných do rozličných dekorací.) Jinak tomu nebylo ani ve Vídni, kde na tři sta dam prodávalo malebné modely staveb, pamětní odznaky, pohlednice a další upomínkové předměty. Výtěžek z přehlídky putoval na podporu vídeňské nemocnice. O oblíbenosti jarní slavnosti v Prátru svědčí i to, že se v ní pokračovalo – např. v roce 1925 proběhla první automobilová květinová přehlídka. Vídeň hostila v roce 1892 Pavlininu divadelní a hudební výstavu, která představila řadu souborů z různých zemí. Jednalo se v podstatě o předstupeň dnešních mezinárodních divadelních festivalů.

Upomínková pohlednice na květinové korzo, 1899. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1761.

Další z událostí, ze které se posléze v Plasích stala tradice, byla slavnost vánočního stromku. Ta započala v roce 1875 a přetrvávala až do 40. let následujícího století. Slavnost za Richarda a Pavlína probíhala ve velkém sále zámku, kde stál vánoční strom a na stolech byly vyskládané dárky pro sloužící (šaty, hračky, cukroví a ovoce). Pro děti byl přichystán čajový dýchánek s dárkovou tombolou, na který obvykle přišlo okolo sta dětí.

V roce 1893 proběhla podle záznamu v kronice Obecné školy v Plasích tato událost takto: „Dětky, jež poddány byli mdy, uvedeny byly panem starostou obce Václavem Melcharem, byvše dříve v místnosti školní v abecedním pořádku seřadány, o 5 hodině večerní do přední záměcké dvoran. Krátce poté objevili se u dítek sam Jeho Jasnost kníže pán a pava nejmenší děvčátko z rady a veda je za ruku a zvoniv zvonečkem kráčel v čele průvodu do nádherně osvětlené dvoran záměcké an mezi tím zpěvácký spolek Štréla případný pěl sbor. Dětky postaveny kolem velkého čtverhranu z prken, na nichž nakupeny dárky, za dětmi po jedné straně dvoran mdy místo matky s dítkami na rukou. Uprostřed pak tverce vypínl se

mohutný syn lesa na obdiv skvětně vyperkovan, mořem světel osvicen a bohatě ověšen, jeho Jasnost kníže pán, paní kněžna a princezna Klementina sami dětem dárky rozdávali, neustavše dříve, pokud vše z lavic, z košů a se stromu nezmlizelo v náručích, kapsách a zástěrách radostí zářících útek a jich matek. Dětky poddány byly šatem, obuví, školními potřebami, jablky, ořechy, pamukými švestkami a rozličnými sámkami, malým dostalo se i hraček. Po skončení rozdávování, jemuž přítomna byla i taneční sešně kněžna úřednictva a časně obecnost, zapěl opět zpěvácký spolek příhodnou skladbu, načež obdarování i hosté dvoranu opouštěli, nesouce si odtud upomínky milé.“ Otáček Soutier – Petr Hubka (ed.) Osm a pát století v plaské kotlině III. Plasy 2000, s. 74.

Šlechtický pár Metternichů byl nositelem specifického životního stylu, s nímž byla neodmyslitelně spjatá kultura. Společenská úroveň urovců určoval vkus a cit, které uplatňovali na poli výtvarného a hudebního umění, divadelních produkcí, výstavních snah apod. Metternichové se snažili předávat kultivovaný způsob života prostřednictvím náročných produkcí dále, ať už svěmu publiku, zaměstnancům, či potomkům. Kulturní a duchovní atmosféru v Plasích neutvářel pouze manželský šlechtický pár, ale formovalo ji i místo, které si pro své akce vybral. Richard s Pavlínou navázali na kulturní prostředí, které v klášteře vytvořili příslušníci cisterciáckého řádu a doplnili ho o své zkušenosti z Drážďan, Paříže a Vídně. Plasy se alespoň na krátký čas staly opět společenským centrem regionu.

(DM)

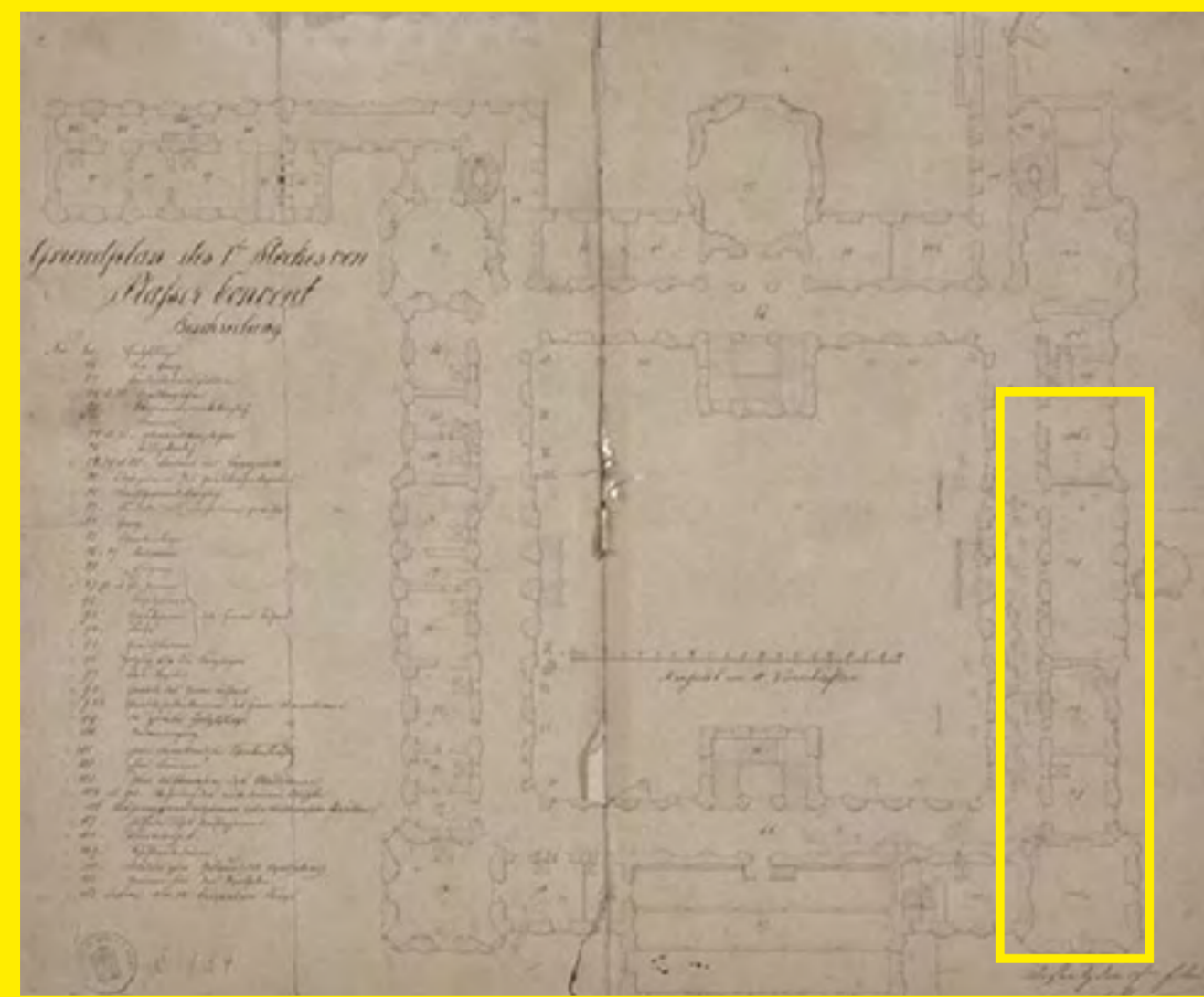
1

Pavlína Metternichová (1836–1921) a její manžel Richard (1829–1895) značně podporovali rozličná zdravotní a sociální zařízení, která dotovali především z výnosů z výstav a divadelních představení, které organizovali.

Marie Strettová (1876–1953) v knize *O starých časech dobrých lidích píše o Richardovi a Pavlíně: „Byl to muž (Richard) velkého světa, pravý aristokrat, usměklitěho smýšlení a hlubokého vzdělání... Žena knížete Richarda, kněžna Pavlína Metternichová, byla svého času populární a známá svou duchaplností poloviny Evropy. Byla spíše nehezká, ale každého si podmanila svým fascinujícím temperamentem a neovšední bystrostí.“ Marie Strettová, O starých časech a dobrých lidech, Praha 1947, s. 150–161.*

Richard s Pavlínou byli nejen milovníci kultury, divadla a hudby, ale opývali i značným uměleckým talentem. Manželský pár hrál na klavír a komponoval klavírní skladby. To bylo sice běžnou součástí výchovy šlechticů, ale ne každý šlechtic disponoval potřebnými vlohami. Propojení uměleckého ducha s prostorem plaského zámku umožnilo vytvoření jedinečné atmosféry, která se nesla bývalou opatskou rezidencí, tehdejší plaským zámekem od 70. let 19. století až do opuštění sídla rodinou Metternichů.

Richard Metternich ukončil svoji diplomatickou kariéru, byl penzionován, a tak měl společně s manželkou více času na správu svého panství a své záliby. Uchýlili se do Vídně, z které vyjížděli na svá panství Kynžvart, Johannsberg a Plasy. Rok 1870 se stal pro plaský zámecký kulturní život přelomovým, neboť započala úprava někdejší klášterní knihovny na divadelní sál. Dne 3. listopadu 1874 bylo se vsí slávy otevřeno konventní divadlo. Hrál se ve velkém knihovním sále a k uskladňování kulís a kostýmů se používal prostor bývalé klášterní čítárny. Dekorace vytvářela věhlasná vídeňská společnost Brioschi-Burckhard-Kautský, oponu zdobila veduta plaského kláštera.

Podoba konventu kláštera v Plasích s vyznačením polohy divadla, technický výkres, 19. století. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 957.

Pohled na portál plaského divadla se spuštěnou oponou, fotografie, 20. léta 20. století. Národní muzeum, Historické muzeum – divadelní oddělení, inv. č. H6p-11-2014, sign. vř0933, foto Jiří Bláha.

Klementina Metternichová (1870–1963) v divadelním kostýmu, fotografie, 1890. Mobilární fond Plasy, inv. č. LS 14839.

Pavlína Metternichová (1836–1921) v divadelním kostýmu, fotografie, 3. třetina 19. století. Mobilární fond Plasy, inv. č. ZL 12534/30.

Francouzská dramatička Ludovic Halévy (1834–1909) o Pavlíně Metternichové prohlásil: „Ostatní jsou amatéři, ale ona je rozená komediánka.“ Philippe Luez, Pauline de Metternich. L'éventail brisé, Paříž 2004, s. 125.

Společně s nimi hráli i zaměstnanci velkostatku a příležitost k účinkování si nenechali ujít ani plaští úředníci, či zámecké služebnictvo. Na účinkování v divadelních představeních vzpomínal i knížecí lékař Karel Stretti (1844–1905), který v Plasích působil od 70. let 19. století. Karel Stretti opýval uměleckými vloh, jež po něm zdědily jeho děti, a které mohl uplatnit u uměnímilovného metternišského páru. Potomci Karla Strettiho, povětšinou umělecky a výtvarně zaměřeni, se do Plas nadále vraceli. Vzpomeňme například nedávno zemřelého akademického malíře Karla Strettiho, který se podílel na restaurování freskové výzdoby konventu a prelatury.

Rodina Stretti, fotografie, 40. léta 20. století. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1694.

Metternichovský interiér pod vlivem Francie

1

„V mých žilách proudí Rýn. Mou otčinou je Porýní, mou vlastí Evropa,“ řekl Klement Václav Metternich. Klement Metternich se narodil v Koblenzi v oblasti Porýní, které až do francouzské revoluce přináleželo k Francii. Metternichové byli šlechtou frankofonně orientovanou – francouzštinu používali jako hlavní komunikační jazyk společně s němčinou. Navíc francouzština byla od dob baroka chápána jako elegantní komunikační prostředek k identifikaci kosmopolitní šlechty, mezi kterou Metternichové bezesporu patřili. Přesto se Metternichové jako příslušníci služebné, úřednické šlechty pohybovali vždy ve službách habsburského panovníka.

Vliv Francie na životní styl a potažmo zařízení šlechtických interiérů v rakousko-uherském prostoru je výrazně patrný již od doby Ludvíka XIV. (17. století). Ve století 19. se přidávají velké osvícenské inspirace (vídeňským prostředím částečně přijímané a dílem pronásledované).

Kancléř Metternich byl velkým obdivovatelem neoklasicistní estetiky, kterou uplatnil na všech svých sídlech (zámek Kynžvart, Metternichova vídeňská vila na Renwegu, zámek Plasy) a která se šířila tou dobou právě z Francie.

2

Sympatie k francouzskému prostředí zdědil i kancléřův syn Richard, čemuž dostal i svou diplomatickou kariérou ve službách vídeňského dvora jako rakouský velvyslanec v Paříži v letech 1859–1870. Manželé Richard a Pavlína Metternichovi na tom byli s přízní k francouzské kultuře velmi podobně jako kancléř. Jejich vzájemná korespondence se odehrávala převážně ve francouzštině a jedenáctiletý pobyt na francouzském dvoře byl pro ně vrcholem společenské a kulturní prestiže. Jisté není potřeba připomínat, že se obliba všeho francouzského nesla pouze v rovině společenské a umělecké. Metternichové jako příslušníci staré šlechty byli jednoznačnými odpůrci francouzské revoluce, resp. vlády lidu a jiných počínajících demokratizačních principů. Uvedený postoj vycházel z tradičně elitního postavení, které šlechtě přináleželo až do první poloviny 20. století.

Po konci francouzského císařství a vyhlášení francouzské republiky roku 1870 byli nuceni se vrátit zpět do Vídně, která pro ně byla v mnohém nudná, neautentická a konzervativní.

Rozdíl mezi Paříží a Vídní vyjádřila Pavlína v jednom ze svých dopisů manželovi 7. 7. 1835: „Báseš jaký rozdíl mezi životem, jaký vedeme ve Vídni a tady – tady se člověk pobaví za čtrnáct dní/tak, jako u nás za čtrnáct let. Tady se smějeme, povídáme si, bavíme se – člověk by až pukl smíchy.“ Martin Falát, Svět rakouské a francouzské aristokracie očima rodiny Metternichových v druhé polovině 19. století, UK FF, Ústav hospodářských a sociálních dějin 2005, s.114.

Vídeňská Vila Metternich přestavěna kancléřem Metternichem v roce 1818, grafika, okolo roku 1830. Mobilní fond Kynžvart, inv. č. KY 15 388.

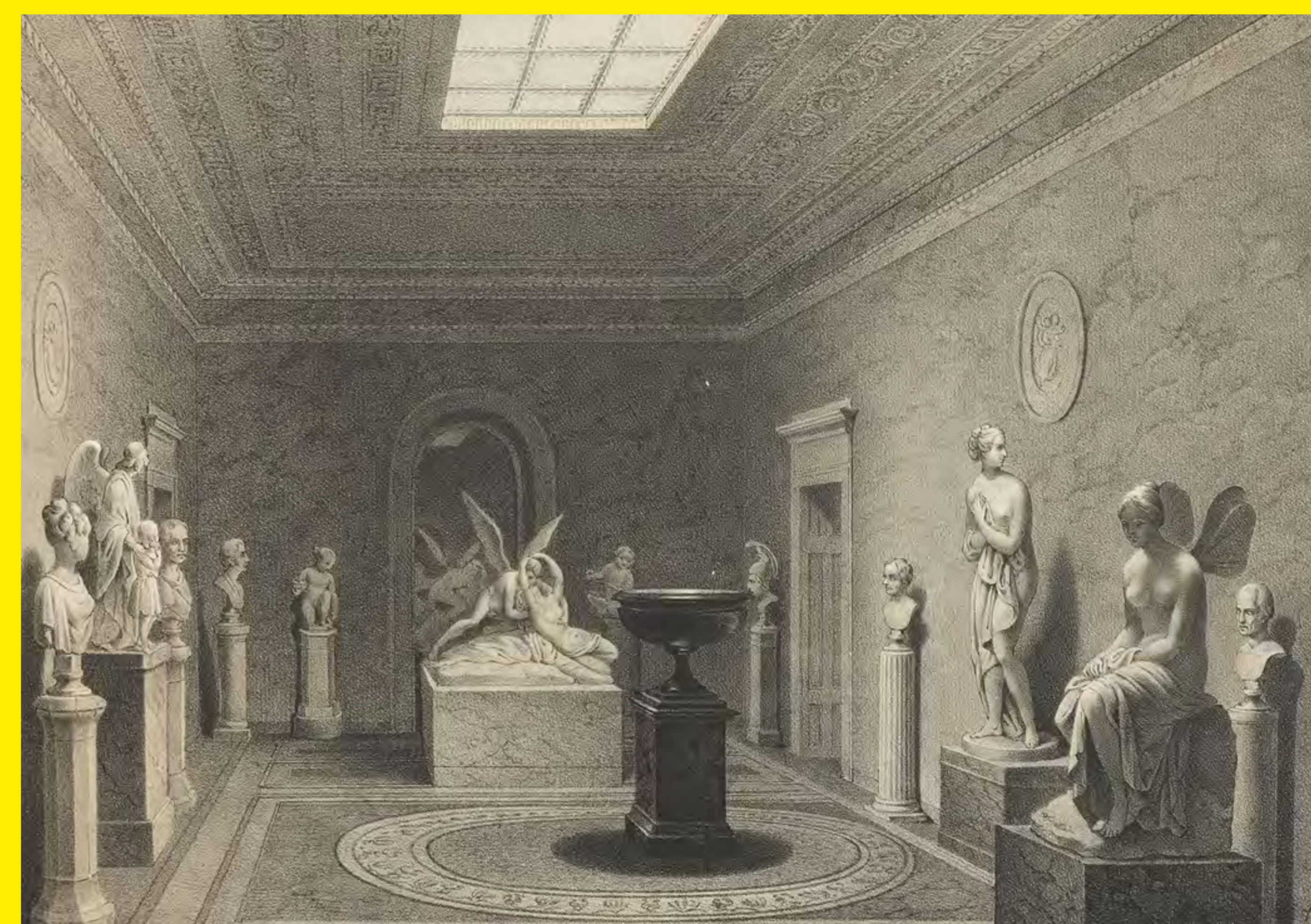

3

Návrat do Vídně pro oba manžele znamenal jistý sestup na sociálním žebříčku. Pavlína Metternichová do Paříže jezdila i po roce 1870, většinou na jaře na několika týdenní pobyty, aby si připomněla období strávené v centru pozornosti dvorské společnosti. Paříž pro ni zůstala „nejpříjemnější město světa“, třebaže zde byla po roce 1870 svědkyní rychle se měnící společnosti a prolínání uzavřené šlechtické vrstvy s nově se ustávající vysokou buržoazii. Možná právě tato dynamická změna projevující se v Paříži a nikoliv v konzervativní Vídni byla Paulíně a Richardovi sympatická. Společenské „nepohodlí“ ve Vídni přimělo manžele Metternichovi obrátit svou pozornost na svá rodová sídla. Po Richardově penzionování pak častěji pobývali v Plasích. V této době došlo k drobné proměně knížecího bydlení na plaském zámku, především směrem k podpoře intimity interiéru.

Francouzský vliv se projevuje v rodině Metternichů především na složení sbírek a vnitřního vybavení interiéru. Ty se dochovaly na metternichovských sídlech do dnešních dnů. Za současného stavu poznání a bez přesné statistiky původů jednotlivých předmětů můžeme pouze obecně konstatovat, že vybavení knižecích apartmánů pochází především z rakouského, francouzského a německého prostředí. Díla francouzské proveniencí se do českých interiérů obecně dostávala různou formou (nákupy, objednávky, dary). V knižvartských sbírkách nacházíme např. dar města Paříže diplomatu Richardu Metternichovi z roku 1870 v podobě Thomirova reprezentativního stolního souboru. Zcela zvláštní soubor tvoří dary od Marie Alexandrine Dumasové (1831–1878), dcery spisovatele Alexandra Dumase, se kterou Richard a Pavlína udržovali přátelský vztah.

(SB)

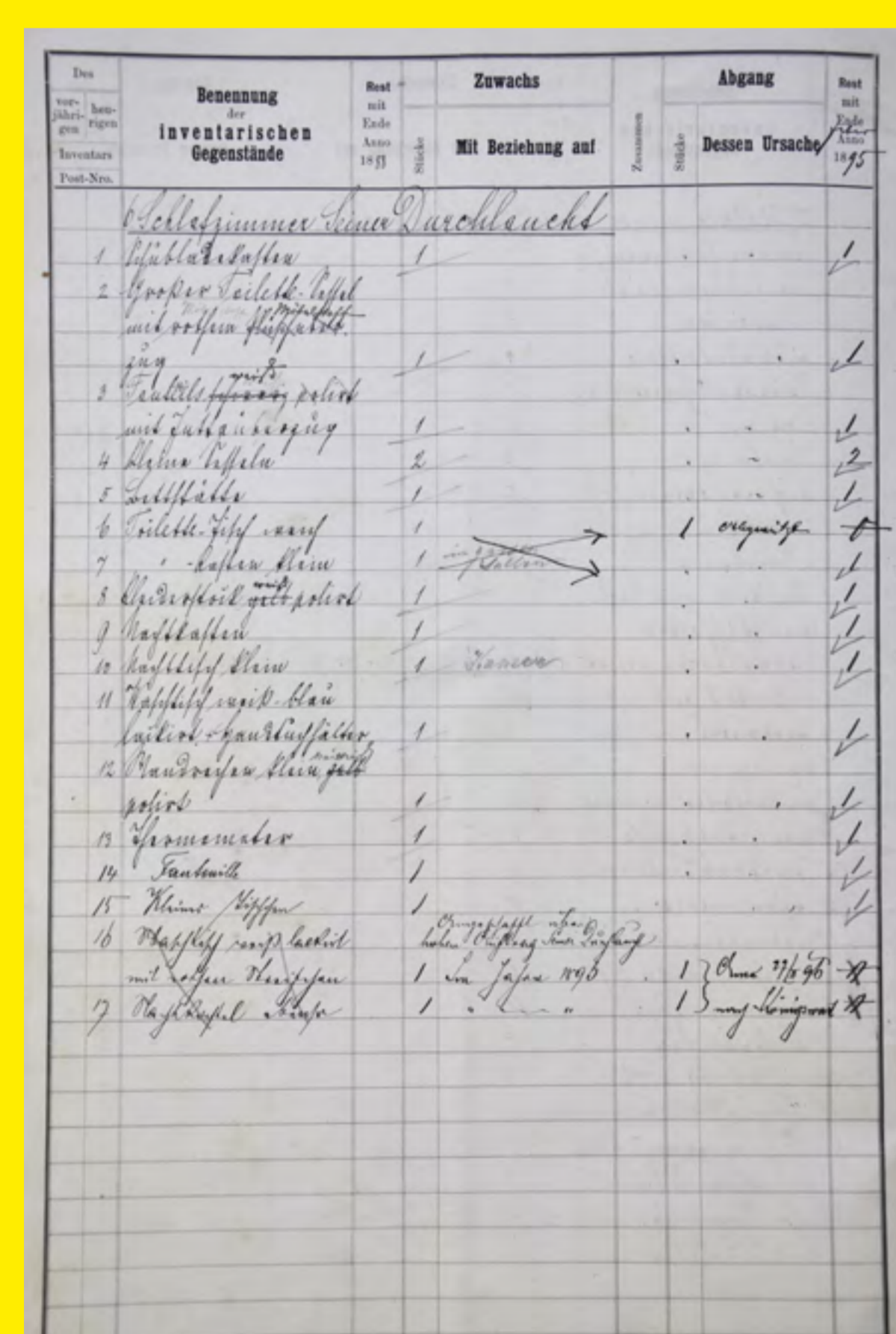
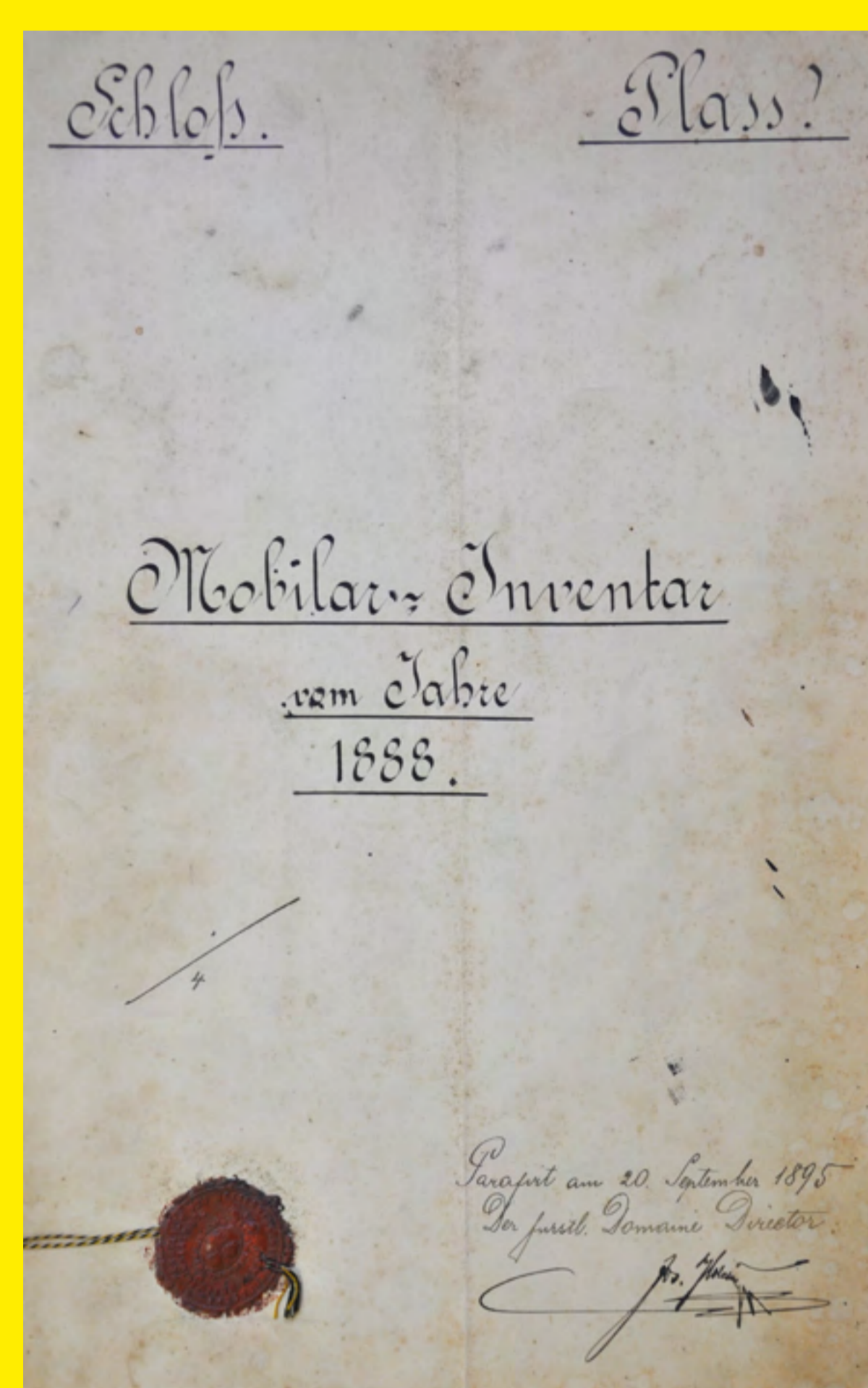

Metternichovský interiér ve 21. století – poznání a rekonstrukce

1

V současné době probíhají přípravy nové prohlídkové trasy věnované rodině Metternichů, se kterými je plaské panství spjato v letech 1826–1945. Prostředkem pro prezentaci a přímé vkročení do minulosti této rodiny a jejich sídla bude interiérová instalace knížecího apartmánu společně s reprezentativními místnostmi bývalé opatské rezidence a později knížecího zámku. Prezentace historického interiéru způsobem interiérové instalace bere do hry interiérové vybavení: od nábytku přes porcelán, obrazovou výzdobu, textilní dekorace a další. Stejně důležitý je však i stavebně historický vývoj domu: od interiérové výmalby, přes uměleckořemeslné prvky po stavební konstrukce či archeologické situace.

Historický interiér má své jasně dané zákonitosti, svůj plán a dobové konvence. Rozmístění jednotlivých kusů mobiliáře v interiéru se nikdy nedělo náhodně, protože vše bylo jistým symbolem a reprezentovalo postavení svého majitele.

Ukázka inventáře vybavení prelatury z roku 1888.

2

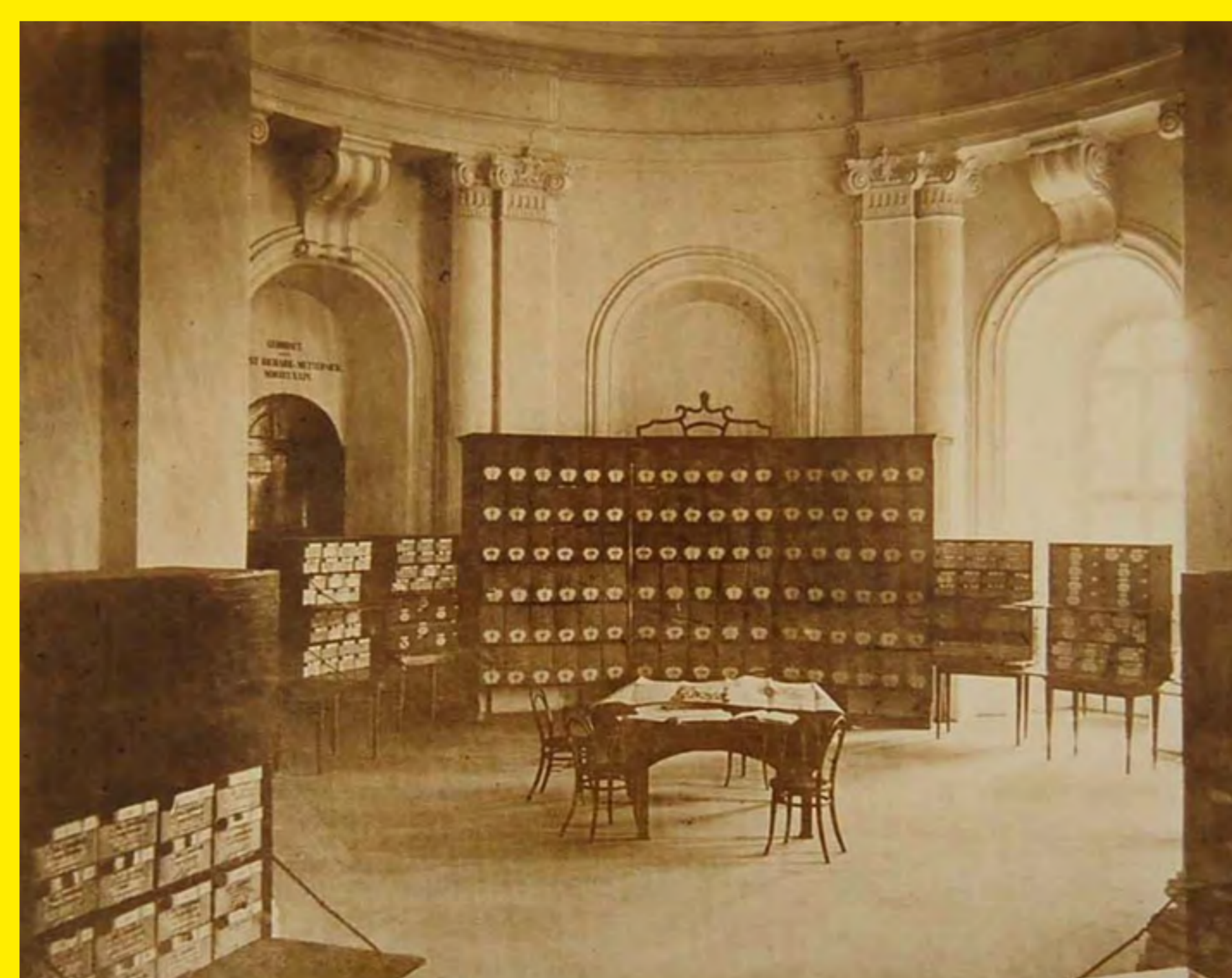
Jaké jsou prameny pro interiérovou instalaci v plaském zámku?

1. Mobilární fond památkového objektu dochovaný po posledních majitelích po roce 1945. V případě Plas vycházíme z kmenového fondu kláštera Plas a Státního zámku Kynžvart.
2. Historické inventáře. V případě Plas se dochovaly ucelené inventáře od roku 1888 až do roku 1945. Jedná se o soupisy vnitřního vybavení pro potřeby pozůstalostních řízení, v případě změny majitele, nebo při přestavbě. Inventáře jsou často vedeny podle místností, tematicky podle druhových skupin nebo kombinovaně.
3. Historická piánová dokumentace.
4. Dobové fotografie exteriéru plaského zámku. Dobové fotografie interiéru metternichovských sídel.
5. Kresby, akvarely a další malby interiéru.
6. Dobové inventarizační a evidenční pomůcky. Např. skládky, které byly pravděpodobně určeny jako pomůcka při soupisu majetku, nebo jeho pravidelné kontrole v případě uměleckých sbírek.

(SB)

Metternichské album Plas, fotografie, F. Novák, konec 19. století. Pohled na budovu nové prelatury. Mobilární fond Plas, inv. č. PY 1092b04.

Metternichské album Plas, fotografie, F. Novák, konec 19. století. Pohled do Metternichovského archivu v kapli sv. Bernarda v konventu. Mobilární fond Plas, inv. č. PY 1092b06.

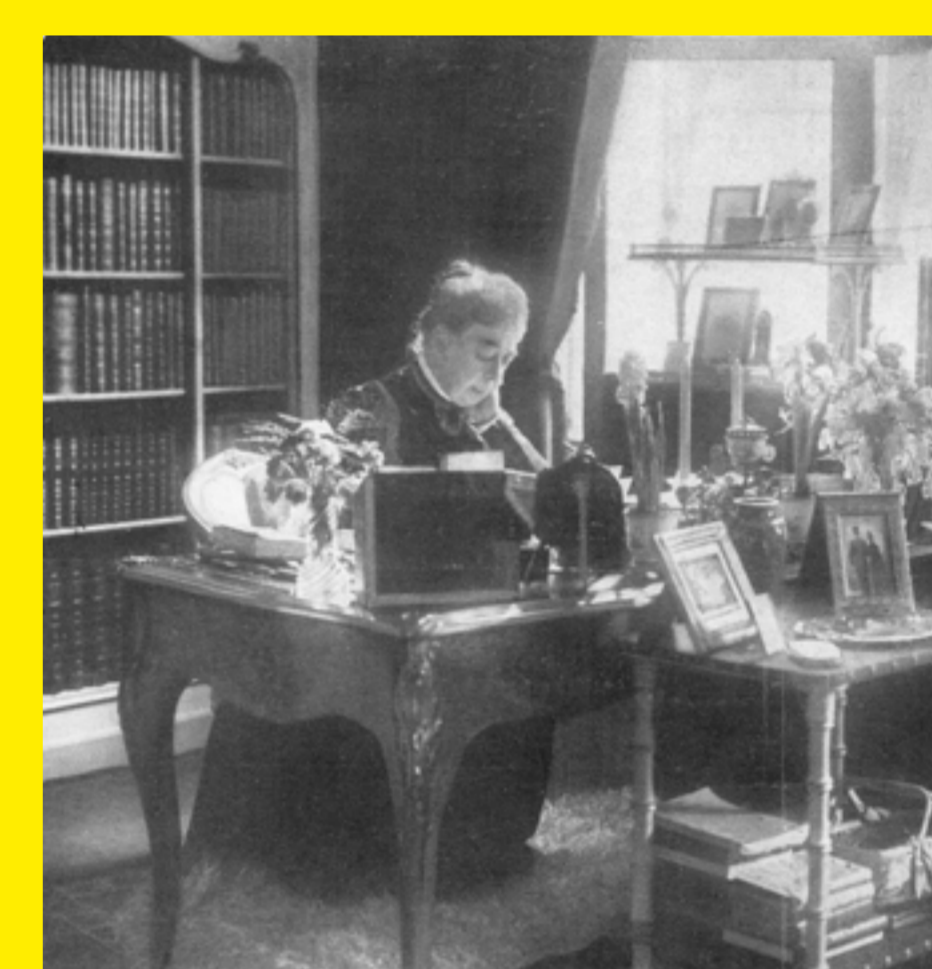
Pohled na prelaturu od výchovu, okolo roku 1960.

Interiér prelatury, 1. třetina 20. století.

Interiér prelatury, 1. třetina 20. století.

Pohled do neidentifikovaného interiéru v popředí Pavlína Metternichová (1829–1895), 1. čtvrtina 20. století.

Pohled do neidentifikovaného metternichovského interiéru. Na obraze vpravo na stěně visí portrét mladého Klemense Metternicha. Vlevo sedící žena je pravděpodobně třetí kancléřova manželka Melanie Zichy Ferraris (1805–1854) se svou matkou. Chlapec v modrém je zřejmě budoucí třetí kníže Richard Metternich, akvarel na papíře, datováno 1840. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY 1933.

Inventarizační pomůcka pro „Schreibkabinet“ a „Arbeitskabinet“ pravděpodobně na Kynžvartu. Mobilární fond Kynžvart, inv. KY 19319 a 13320.

Metternichovský interiér

Rubová strana – evidence v minulosti a dnes

1

Evidence majetku se provádí na šlechtických sídlech od ne- paměti. Základní evidenční pomůckou jsou soupisy hmot- něho i nehmotného majetku prováděné kvůli výpočtu daní, dědičným řízením apod. Přehled o tom, co se aktuálně nacházelo na šlechtickém sídle, byl nutný i při pořádání nenadálých společenských akcí, aby bylo zajištěno pohodlí a servis pro všechny hosty. Šlechta se také během roku stě- hovala mezi svými sídly a často si s sebou odvážela i část vybavení. S rozvojem zájmu o vědu, umění a umělecké fe- meslo coby objekt sběratelských vášní se začala postupně rozvíjet i odborná katalogizace sbírek. S tím souvisí značení jednotlivých cenných předmětů unikátním, nezaměnitel- ným znakem nebo číslem – tak, jak to v různých formách praktikujeme dodnes. Metternichové měli své knihovny a správce sbírek pro kancléřovo muzeum kuriozit a knihov- nu na Kynžvartě. O stěhování předmětů mezi jednotlivými Metternichovskými sídly se dovidáme opět z inventářů.

„V dřívějších dobách, když jsem přestěhovala židli nebo jiný předmět z jednoho pokoje do druhého, se ihned objevili tajemník s obrázkem, v kterém viděným inventářním souborem, do něhož pečlivě zanesl mnou provedenou změnu s údáním data. Omluvně k tomu dodal: To je úzus. Měla jsem pro to plně pochopení, neboť jen tak byla možná udržet po celé generace přehled o obsahu sbírek zámku.“ Tatiana Metternichová, Svědectví o neobyčejném životě, Praha 1992, s. 441, 40. léta 20. století.

číslo	popis	katalogizace			
		1	2	3	4
1	1. J. Metternich, obrazy, olej, 18. století				
2	2. Koberce, 18. století	2,00	50,00		
3	3. Koberce, 18. století	3,00	3,00		
4	4. Koberce, 18. století	4,00	30,00		
5	5. Koberce, 18. století	5,00	15,00		
6	6. Koberce, 18. století	6,00	8,00		
7	7. Koberce, 18. století	7,00	6,00		
8	8. Koberce, 18. století	8,00	3,00		
9	9. Koberce, 18. století	9,00	6,00		
10	10. Koberce, 18. století	10,00	1,00		
11	11. Koberce, 18. století	11,00	15,00		
12	12. Koberce, 18. století	12,00	1,00		
13	13. Koberce, 18. století	13,00	8,00		
14	14. Koberce, 18. století	14,00	10,00		
15	15. Koberce, 18. století	15,00	10,00		
16	16. Koberce, 18. století	16,00	1,00		
17	17. Koberce, 18. století	17,00	1,00		
18	18. Koberce, 18. století	18,00	1,00		
19	19. Koberce, 18. století	19,00	1,00		
20	20. Koberce, 18. století	20,00	1,00		

Inventář vybavení pláského zámku z roku 1906.

2

Vybavení svých domácností si Metternichové velmi cenili a pro potřeby identifikace je fyzicky označovali různým způsobem:

1. Označení původu již při výrobě.
2. Označení razítkem, nebo štítkem s knižecí korunkou a písmenem „M“ na předmětu.
3. Někdy předmět nesl i označení umístění.
4. U cennějších kusů byl přímo štítek, který odkazoval na katalogizační lístek.

Svícěn porcelánový, Mobilniární fond Plasy, inv. č. PY 55.

3

Po znárodnění v roce 1945 se na předmětech začínají objevovat další inventární čísla a značky psané barvou či křídou. Jedná se o pozůstatky evidencí různých institucí: od Národního pozemkového fondu přes Národní kulturní komisi až po dnešní Národní památkový ústav.

V současné době označujeme původní Metternichovský mobiliář písmennou značkou PY (Plasy), nebo KY (Kynžvart) podle toho, na kterém místě byl v roce 1945 zkonfiskován. Každý předmět má své unikátní inventární číslo, ať se jedná o vidličku, obraz, koberec, židli, hrnek, podšálek aj. Mobilniární fondy obou státních památkových objektů jsou prohlášeny za kulturní památku. Pro evidenci takového množství předmětů používáme elektronický evidenční systém CastIS, který obsahuje řadu dalších, pro identifikaci důležitých, informací: odborný popis, časové a provenienční zařazení, rozměry, materiálové a technologické zhodnocení. Na základě této evidence je mobiliář pravidelně inventarizován, podobně jako tomu bylo v době vlastnictví samotnými Metternichy. Příběh každého předmětu je tak vepsán na jeho rubovou stranu.

(SB)

Rub obrazu, Mobilniární fond Plasy, inv. č. PY 2002.

Detail štítku na paravánu, Mobilniární fond Plasy, inv. č. PY 1767.

Detail štítku na obrazu, Mobilniární fond Plasy, inv. č. PY 2006.

CastIS		Evidenční list - NPÚ	
1. Názov objektu Plasy	2. Kód objektu 14000000	3. Kód objektu, odbor 14000000	4. Inventurní číslo objektu 1777
5. Druh objektu Předmět 2	6. Měřítko obraz olej	7. Měřítko obraz olej	8. Inventurní číslo objektu 1777
9. Druh objektu Předmět 2	10. Technický popis objektu obraz olej	11. Technický popis objektu obraz olej	12. Inventurní číslo objektu 1777
13. Druh objektu Předmět 2	14. Materiál objektu obraz olej	15. Materiál objektu obraz olej	16. Inventurní číslo objektu 1777
17. Předmět Zápis	18. Popis objektu obraz olej	19. Popis objektu obraz olej	20. Inventurní číslo objektu 1777
21. Druh objektu Předmět 2	22. Materiál objektu obraz olej	23. Materiál objektu obraz olej	24. Inventurní číslo objektu 1777
25. Druh objektu Předmět 2	26. Materiál objektu obraz olej	27. Materiál objektu obraz olej	28. Inventurní číslo objektu 1777

Evidenční karta mobilniárního fondu Plasy, inv. č. PY 1777.

Osudy mobiliáře ve 20. století

1

Již po prvorepublikové pozemkové reformě v roce 1919 hrozilo, že do rukou státu připadne celá řada nemovitých kulturních památek, o které by se musela mladá republika začít starat. Měla již konečnou jistou zkušenost s péčí o památky zestátněné habsbursko-lotrinské dynastií. Těmto záborům se velmi úspěšně a prozíravě bránili pracovníci památkové péče i státního pozemkového úřadu.

„Naším cílem jest podporovati majitele. Majitel má vztah k těmto památkám předně tradiční a rodinný, váží se k nim upomínky celého jeho života a on z důvodů rodinné prestiže je jistě nejspolehlivějším odhadat se k udržení těchto památek.“
Rokl přednesla osvětového odboru Ministerstva školství a národní osvěty Zdeněk Wirth v roce 1922 na jedné z interních debat týkajících se pozemkové reformy.

V době druhé světové války byla na řadu objektů v držení šlechty českých zemí uvalena okupačními orgány nucená správa. Bezprostředně s koncem války bylo zavedeno zároveň nové uspořádání majetkového vlastnictví. Na nemovitosti osob tzv. „státně nespolehlivých a nebo nepřítomných“ byla Dekretem prezidenta republiky č. 5/1945 uvalena nucená správa (Dekret prezidenta republiky č. 5/1945, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů). Toto opatření mělo mj. zabránit poválečnému rabování, ale bylo směřováno především na vlastníky německé národnosti.

Dne 21. června 1945 byl vydán Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, na základě kterého přešlo do vlastnictví státu celkem 496 hradů, zámků a klášterů včetně jejich vnitřního vybavení. Majetek měl být následně nově přidělen státním organizacím, spolkům apod. Národním správcům bylo v prvé řadě nařizováno pořádně soupis vnitřního vybavení a zajistit jej před rozkradením a zničením. Objekty byly rozděleny do kategorií, které následně určovaly jejich budoucí využití. Objekty 1. kategorie byly určeny ke zpřístupnění veřejnosti a mělo se jednat o reprezentativní vzorek všech slohových období československého kulturního dědictví (v 1. řadě vybráno 48 objektů včetně zámku Kynžvart). Další památkové objekty byly určeny pro zřízení domovů mládeže, škol, domovů důchodců, psychiatrických léčeben, kancelářských prostor apod. Objekty, které měly nejméně štěstí, byly využívány jako provozy JZD či bytové domy.

Pohled do tzv. Richardovy knihovny zámku Kynžvart, 50. léta 20. století.

Pohled do hlavního sálu zámku Kynžvart, 50. léta 20. století.

2

Ve válce rozervané zemi se najednou objevila obrovská záležitost v podobě péče o nově nabyté kulturní dědictví, která vyžadovala velký objem práce, finančních nákladů a schopných odborníků. Toto si našťásti vedení státu v čele s Eduardem Benešem uvědomovalo a připravilo vše k založení meziresortní instituce s názvem Národní kulturní komise (NKK), která měla převzít do správy objekty 1. kategorie a postarat se o odborné vyřídění a zpracování veškerého konfiskovaného mobiliáře. Komise začala fungovat na začátku roku 1947. Vyřídění mobiliáře byla práce velmi zodpovědná a na rozhodnutí kunsthistoriků z NKK záležely další osudy často cenného vnitřního vybavení hradů a zámků. Předměty mohly např. zůstat na objektu jako užitkový mobiliář, nebo mohly být předány do dražby, mohly být prodány do starozitnosti, nebo do zahraničí, rovněž mohly být odevzeny do tzv. sběrných a později prezentovaných veřejnosti jako součást některého hradu či zámku. Možné bylo i předání místnímu muzeu, či některé národní sbírkotvorné organizaci.

Veřejnost zároveň tlačila na rychlé zpřístupnění konfiskovaných objektů. Po komunistickém puči v únoru 1948 se musela NKK patřičně vyrovnat s novou ideologií a jejím přístupem k bývalým vlastníkům památek. Na řadě míst byly vytvořeny tzv. „zatímní instalace“, které spočívaly v rychlém „vyčištění“ stávajícího interiéru od portrétů posledních majitelů a zpřístupnění veřejnosti víceméně ve stavu, jak objekt šlechta opustila.

NKK připravila text, který od roku 1951 měl zaznít vždy před každou prohlídkou (výřezek z dvoustranákového textu): „Po vítězství staré Rude armády v roce 1945 a po vítězství únorovým v roce 1948 byla u nás navždy odstraněna příživnická kasta bývalé šlechty. ... Po třídě bývalých kapitalistů a po feudální šlechtě zůstali jsme sídliště, zámky a hradů, naplněné hodnotami vysoké umělecké a kulturní úrovně zášlých století. Hned na počátku si musíme připomenouti, že tyto klenotice architektury, sochařství a malířství a jiných předmětů bytové kultury byly pořízeny a nashromážděny za neposlušného utlení a strádání našich předků, drobných pracujících lidí.“

Po roce 1948, po revizi první pozemkové reformy a zákonu „Lex Schwarzenberg“, překročil počet zkonfiskovaných šlechtických sídel číslo 900. Referenční vzorek památkových objektů 1. kategorie byl pod tlakem NKK zvýšen na 100. Stát a jím pověřené instituce na sebe vzaly odpovědnost za veškeré československé kulturní dědictví, která však byla v té době nad jejich možnosti. NKK byla v roce 1951 zrušena a vystřídána posléze řadou dalších organizací, které spravovaly odborně i provozně bývalá šlechtická sídla. Poslední z nich, která v současné době spravuje více než sto národních kulturních památek, nejvýznamnějších hradů, zámků a klášterů a zhruba 1 mil. mobiliárních předmětů, je Národní památkový ústav a jeho jednotlivé územní památkové správy.

Historický kontext Klíčové roky 1945 a 1948

4

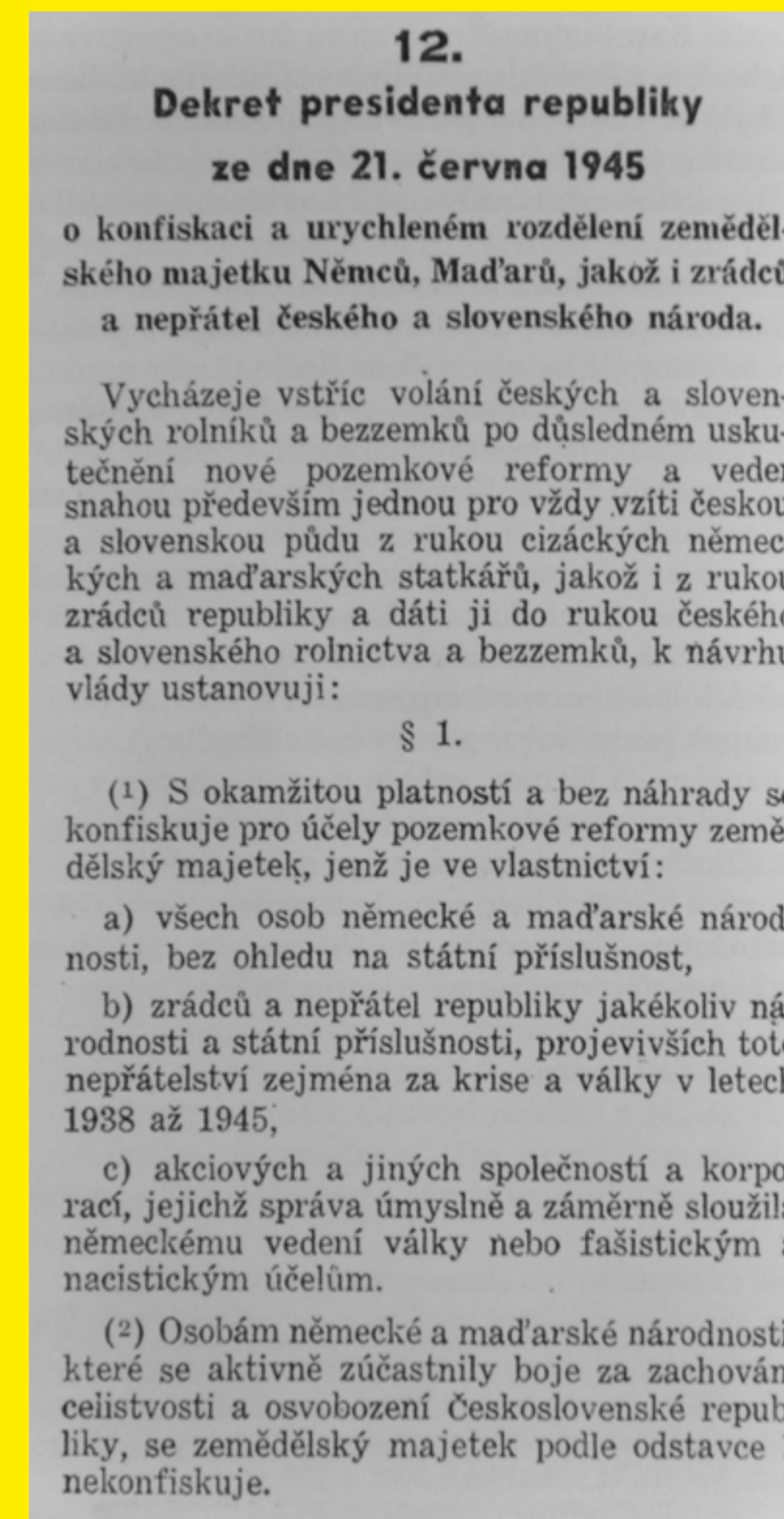
Po roce 1945 byl postup zacházení s civilním německým obyvatelstvem řízen dobově uplatňovaným principem kolektivní viny. Na základě toho došlo k nešťastné první vlně odsunu Němců v květnu a červnu 1945, který se neobešel bez ztrát na životech (tzv. divoký odsun). Druhý, již kultivovanější, odsun pod dohledem mezinárodního společenství proběhl po vydání ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 z 2. srpna 1945, který zbavoval československého občanství všechny osoby německé a maďarské národnosti, kterým se nepodařilo dostatečně prokázat národní spolehlivost.

Po dalším prezidentském dekretu č. 5/1945 byla uvalena nucená národní správa na majetek osob tzv. „státně nespolehlivých případně osob v nepřítomnosti“. Celou situaci pak dovršil Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 z 21. června 1945, o konfiskaci a o urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Za Němce či Maďary byly dle právního normativu považovány osoby, „které při kterémkoliv scítání lidu od roku 1929 se přihlásily k německé či maďarské národnosti.“

To byl další krok k ukončení působení šlechty v českých zemích vrcholící v roce 1947 revizí první pozemkové reformy, kterou byla postížena šlechta české národnosti. Reforma byla uskutečněna až po převzetí moci komunisty v únoru 1948. Završením likvidace šlechty v Čechách byl tzv. Lex Schwarzenberg z roku 1947, kterým byl vyvlastněn majetek hlubocké větve Schwarzenbergů bez náhrady. Adolf Schwarzenberg nemohl být označen za kolaboranta, neboť podporoval protinacistický odboj a byl české národnosti, tudíž nemohl být použit znárodňovací dekret prezidenta republiky.

Šlechta českých zemí na základě jednotlivých státních zásahů vládních orgánů přišla o svůj rodový majetek, o svou identitu a z velké části i o možnost setrvat v Československu. Československo přišlo o jednu část bohaté a vzdělané skupiny společnosti, která byla nedemokratickému režimu jistě nepohodlná.

(SB)

Titulní strana Dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Dobový tisk.

3

Situaci po roce 1945 předznamenaly již předválečné události. Nová republika chtěla skoncovat se starými pořádky, které pro nový demokratický princip vlády stále ještě reprezentovala šlechta. Především to byla první pozemková reforma (1919), která okleštila majetek šlechtických rodů (vyvlastněno bylo cca 28 % veškeré půdy).

Evropa se od 19. století stále více nacionalizovala. Tento trend, resp. lidé jako jeho nositelé, následně rozdělili české země na dva světy, které spolu stále méně a méně komunikovaly. Vypjaté češství bylo pro stále kosmopolitně uvažující šlechtu dosti nepochopitelné, nicméně předválečný a válečný tlak na to přilhlášit se k německé či české národnosti dostihl fatálně i je. Šlechta byla tradičně nadnárodně uvažující skupinou společnosti bez omezení hranicemi jednotlivých národních států, o čemž svědčí i to, že měla své majetky rozmištněné po celé Evropě. Většinou byla loajální nadnárodní habsburské monarchii. Vzpomeňme zde na kancléře Metternicha, který za svůj domov považoval Evropu a který se také velmi obával nacionálních hnutí rodících se v Evropě již před rokem 1848.

Některé české šlechtické rody se s postupy první republiky dokázaly vyrovnat a dokonce demokratický princip podporovaly. Vzpomeňme na prohlášení věrnosti české šlechty československému státu před Eduardem Benešem 17. září 1938, nebo později před Emilem Háchou v době předválečné, které představovalo otevřený odpor vůči nacismu.

Šlechta německé národnosti žijící a vlastníci majetků především v Sudetech se velmi rychle dostala do postavení národnostní menšiny a chápala, často velmi logicky, ztrátu svých rodinných pozemkových držav jako ohrožení svého postavení a tradic. Představitelé německé menšiny se stále častěji obraceli na Společnost národů se stížnostmi proti porušování tzv. menšinové smlouvy, která byla součástí Versailleských jednání po první světové válce. Tím se neustále rozdmýchávaly národnostní problémy mezi československou vládou a obyvateli pohraničí. Neřešené národnostní spory v Československu vygradovaly v nucenou mezinárodní intervenci britské diplomatické mise Lorda Runcimana, která měla zprostředkovat příměří mezi československou vládou a německou menšinou.

Situace vyústila v obsazení pohraničí Německou říší (1. října 1938), což z výše zmíněných důvodů některá německá šlechta jen uvítala. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava bylo obyvatelstvo rozděleno na říšské státní příslušníky a příslušníky protektorátu. Šlechta byla postupně nucena přijmout říšskou státní příslušnost (např. na základě majetkových perzekucí). Někteří k tomuto kroku přistoupili naopak dobrovolně a někteří nikdy.

Metternichové

poválečný útěk

2

Zámek Plasy osídliila armáda americká (od května 1945 do října 1946). Pavel Alfons Metternich bojoval ve wehrmachtu na východní frontě, což byla povinnost plynoucí z jeho německé národnosti. Na frontě onemocněl vážně tyfem, na poslední chvíli však byl zachráněn. Kvůli podlomenému zdraví byl předčasně propuštěn z armády. Pavlova manželka Tatiana Metternichová rozená Vasilčiková (1915–2006) pocházela z velmi významné ruské rodiny emigrantů před Říjnovou revolucí (1917). Tyto dvě skutečnosti pro ně mohly znamenat při střetu s Rudou armádou velké nepříjemnosti i v podobě možné deportace do gulagu.

1

Konec druhé světové války znamenal pro Plasy rychlý odchod německé vojenské jednotky, která byla ubytována v konventu. Toužebně očekávaný příchod osvoboditelské Rudé armády, která se ubytovala v plaském zámku, přišel 10. května 1945.

V této době nabraly události rychlý spád a neobešly se bez bolestných ztrát na životech a na majetku. Došlo k zabavování a označování německého majetku, lynčování Němců, jemuž padl za oběť i správce metternichovského velkostatku Adolf Teichmann. Kraj byl plný vyhladovělých uprchlíků, kteří utíkali před frontou. Za této situace byl zřízen lidový soud, který obvykle velmi zkratkovitě řešil aktuální nepokoje a bohužel často i národnostní problémy.

Na metternichovský velkostatek byla uvalena národní správa a později byl majetek zkonfiskován na základě Dekretu presidenta republiky č. 12/1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Náзор na místní šlechtu se pod vlivem okolností velmi rychle změnil.

„Roku 1826 položil na Plasy svou dravou ruku a svůj stín feudál K. L. Metternich. To vše nemělo zůstat bez vlivu na lid. Stodevatenáct let, tak či onak, nosisim i pletichami, vnucoval svou vůli lidu této krajiny.“ Plaská pamětní kniha 1945–57, s. 29.

To všechno se dělo bez přítomnosti Metternichů. Poslední kníže Pavel Metternich (1917–1992) se před koncem války po svém propuštění z armády vrátil z Berlína na Kynžvart, aby zachránil svá panství. V Plasích se jen zastavil, aby instruoval své zaměstnance. Zámek do roku 1945 obývala Pavlova teta Pavlína Felix Maria (1880–1960), označovaná jako Titi. Ta zde bydlela po smrti svého manžela Maxmiliána Theodora Thurna Taxise (1876–1939) se svou přítelkyní Delí Grimm a také svou dcerou Margaretou (1913–1997), zvanou Rita.

„Byli jsme unášeni tím přívalem sam o tam, jestliže nás zatkou, bude to jen o jen důsledkem toho, že jsme přišli spěti na Kynžvartu, tedy na věcech, nikoliv na principech. Mocnostem, které hrozivě vystavily nad našimi hlavami, jsme nebyli zvyklí ani věděli ani obávi.“ Tatiana Metternichová, Svědectví o nocojbejném životě, Praha 1992, s. 326.

Tatiana Metternichová rozená Vasilčiková (1915–2006) a Pavel Alfons Metternich (1917–1992), fotografie, rok 1964.

Z výše zmíněných důvodů museli Metternichové opustit i Kynžvart a vydat se na své poslední sídlo v americké zóně Johannisberg. Zámek Johannisberg byl sice při náletu na Mohuč v roce 1942 rozbombardován a takřka zničen, ale pobyt v ruské zóně byl pro Metternichy nejistý. Odchod z Kynžvartu byl velmi rychlý, tajný a jistě nebezpečný. Metternichové odešli se skupinou francouzských uprchlíků na povozu taženém koňmi. Cesta do bezpečí Johannisbergu jim trvala 6 týdnů.

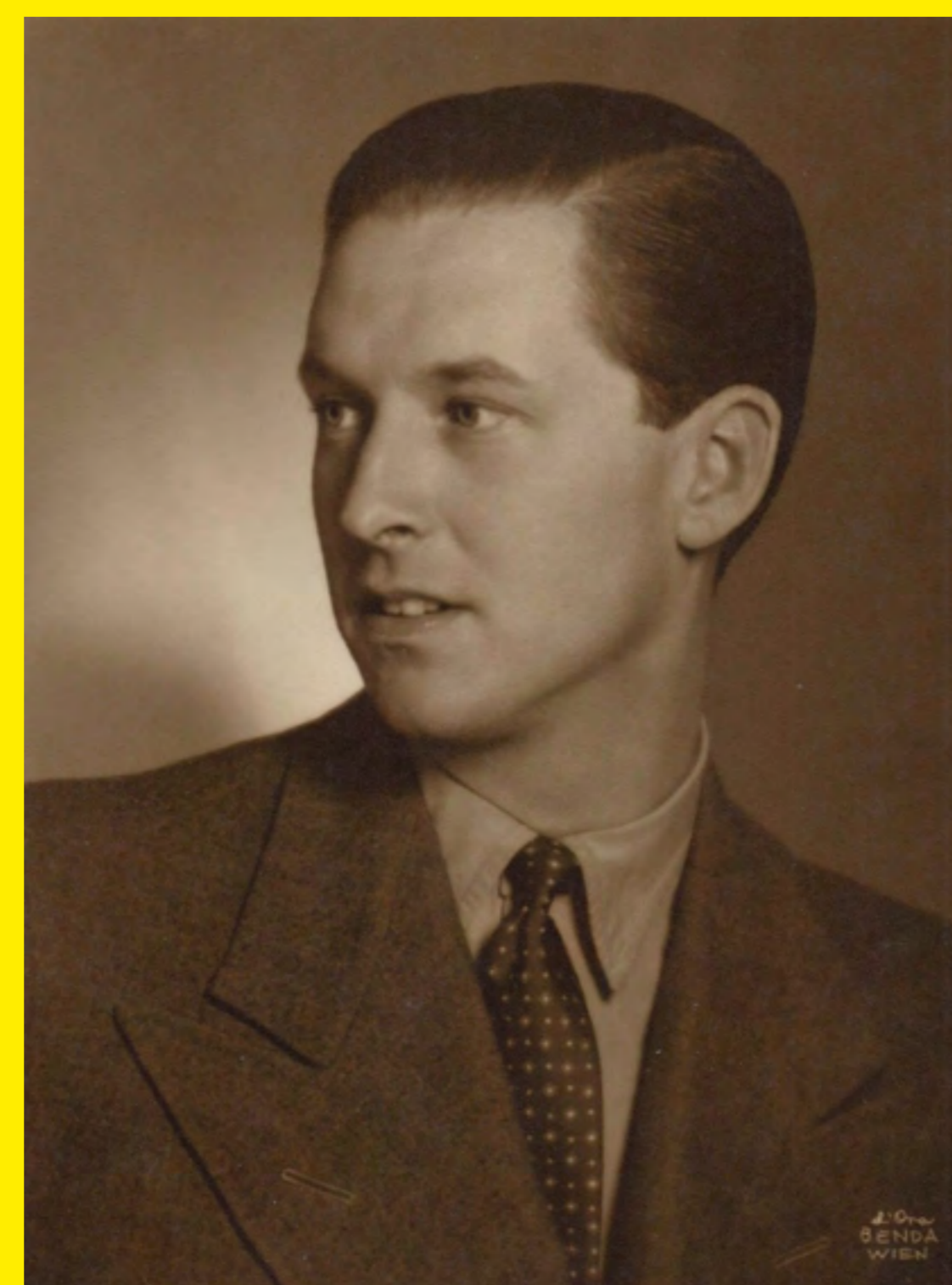
„Skupina sedmi Francouzů měla vybrat nejsilnější tahouny a ostatní koně tu ponechat pro potřebu našich lidí. Pak měli vyjet ven z lesa a očekávat nás tam ráno krátce po sedmé hodině. Zákaz vycházení nám bránil vyjet dříve. Jako proviant jsme s sebou vzali chléb, velký kus slaniny, také množství píce pro koně a jako zvláštní přídávku několik lahvi kaňaku Napoleon dobře uložených v kbelíku. Všem jsme rozdělili různé peněžní obnosy a sami si vzali ze sjeftu poslední tisícimarkové bankovky. Kalk zavezdele můžeme vzít s sebou? Každý jeden příruční kufr, odpověděl Paul s určitostí. Není vyloučeno, že i ten budeme muset cestou zahodit.“ Tatiana Metternichová, Svědectví o neobyčejném životě, Praha 1992, s. 321.

Oba manželé se dožili tzv. Sametové revoluce a měli možnost se do Čech a na svá bývalá sídla podívat. Metternichovský majetek byl zkonfiskován na základě Dekretu presidenta republiky č. 12/1945 a zůstává v majetku českého státu. Právo hospodařit v areálu kláštera v Plasích má dnes Národní památkový ústav, Národní technické muzeum, Město Plasy a Římskokatolická farnost. Zámek Kynžvart je ve správě Národního památkového ústavu.

(SB)

Pavlína Felix Maria Thurn Taxise (1880–1960), olej na plátně, rok 1921, sign. Alfred Schwarz. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1825.

Pavel Alfons Metternich (1917–1992), fotografie, 30. léta 20. století. Mobilární fond Kynžvart, inv. č. KY29203.

Margareta Thurn Taxise (1913–1997), olej na plátně, rok 1921, sign. Alfred Schwarz. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1824.

1

Konec války s sebou nesl velké a zbytečné ztráty na životech. Ztrátám na majetku a kulturním dědictví se snažila předejít národní správa, která byla uvalena na velkostatky „státně nespolehlivých a nebo nepřítomných osob“. Stejně tomu bylo i v Plasích. Prvním národním správcem se stal Ing. František Maydl, který dle instrukcí nadřízených orgánů provedl v roce 1946 první soupis vybavení zámku.

*Inventář zámku, pořízen seznam zběžný 31. 8.–2. 9. 1946.
A) drobných předmětů (mezi nimi prostřelena Metter. Busto...123i.č.
B) nábytek, zrcadla...74i.č.
C) cenné obrazy...181i.č.
D) další nábytek, křesla, stoly, skříňky...126i.č.
Na obci byly balky, kuřky, krabice, bedny...celkem 18.
V nich byly krajkoviny, ubrusy, ubrousky, šaty, lince, záclony, pokrývky, porcelán, podložky, drobnosti – špinavé prádlo. Pláská pamětní kniha 1945–1957, s. 68.*

Metternichovský majetek byl zkonfiskován na základě Dekretu presidenta republiky č. 12/1945. Mobiliiář byl pro jeho vlastní ochranu přestěhován z plaského zámku do pivovaru, protože zámek obsadila Rudá armáda.

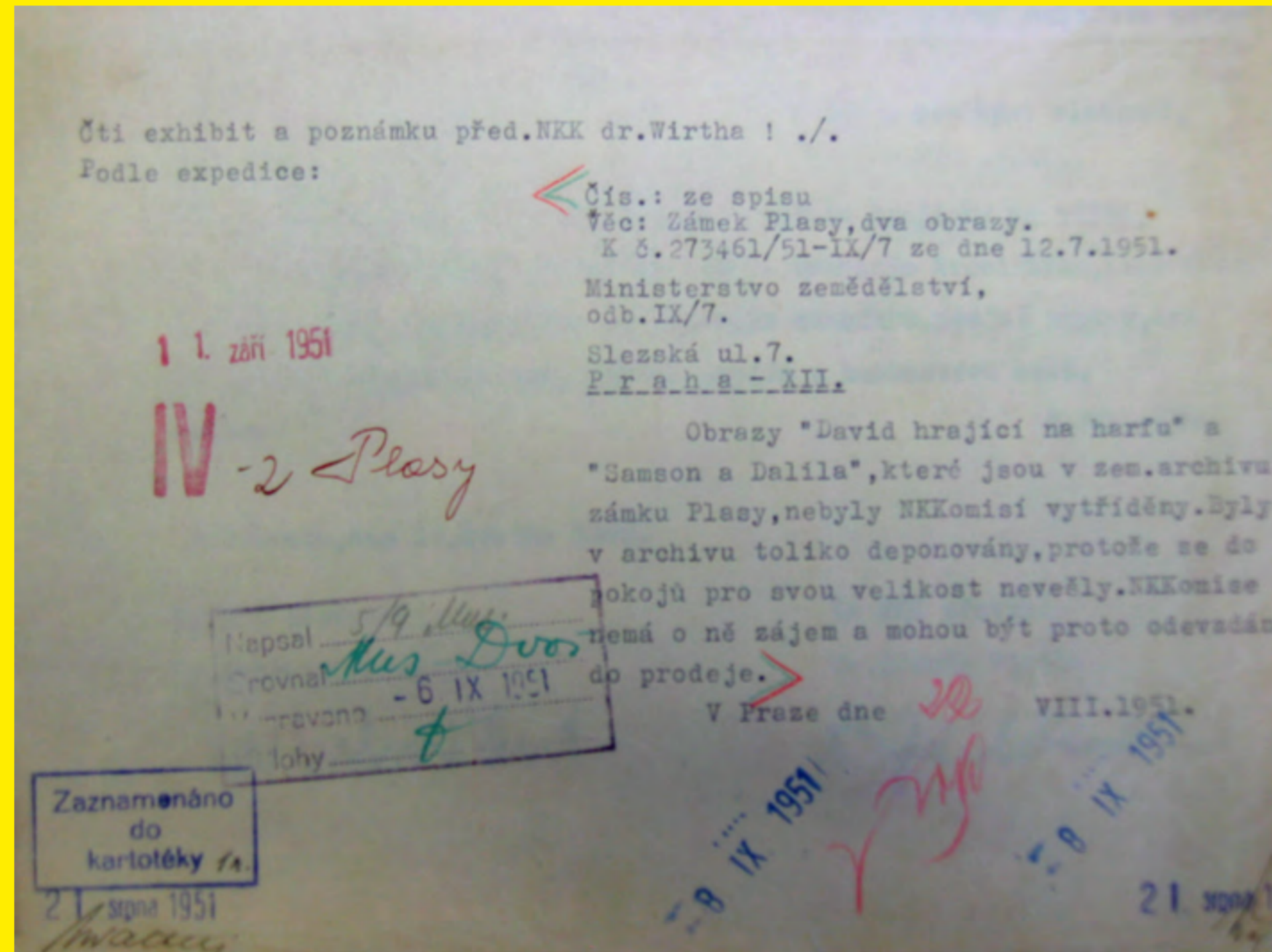
V roce 1948 byl tento mobiliiář tzv. vytvořen Národní kulturní komisí a prohlášen za státní kulturní majetek. Mobiliiář plaského zámku byl rozdělen mezi další organizace, neboť plaský zámek ani konvent nebyli v těchto letech určeny ke zpřístupnění veřejnosti.

Namátkou uvádíme některé organizace, které převzaly plaský mobiliiář: Národní galerie, Vojenský historický ústav, zámek Jemniště, zámek Horšovský Týn, Pražský hrad, Místní škola, Místní národní výbor, Aukční dům, Městské muzeum v Plzni a Muzeum v Mariánské Týnici atd. Právě poslední jmenovaná instituce byla kritizována lidovou správou, která měla v úmyslu udělat v Plasích místní muzeum. Místní muzeum bylo v konventu otevřeno v roce 1962.

„Nevíme co tam bylo přeneseno, nevíme kdo to nařídil, nevíme proč byla opomenuta naše obec, národní výbor. Bylo vyhověno spolku. Plakát způsobil u nás pobouření a vyvolal úsměvy na tvářích těch, kteří mají radost z každého neúspěchu lidové správy. U příležitosti stého výročí zrušení roboty chtěli jsme uspořádat výstavu v Plasích. Kdo zná trochu historii, pochopí. Byla provedena okonalá likvidace. Nemáme, co bychom mohli vystavit.“ Z dopisu MNV Ministru školství a národní osvěty, NPF a NKK ze dne 4. 9. 1948.

2

Řada předmětů se již do Plas vrátila a tvoří základ budoucí prohlídkové trasy. Některé předměty ale již neexistují. Jiná umělecká díla jsou natolik cenná, že si zaslouží vystavení v národních sbírkotvorných organizacích jako jedinečný reprezentant svého druhu. Po původním vybavení Metternichovského interiéru však stále pátráme.

Namále měly například i velkoformátové obrazy s námětem Samson a Dalila a David hrající na harfu, které byly vždy součástí metternichovského vybavení velkého sálu zámku.

Národní kulturní komise zároveň celou řadu předmětů vytřídila jako užité, a některé byly určeny k veřejné dražbě probíhající v Plasích 18. a 25. července 1948. Tato dražba měla kromě ekonomického důvodu i svůj ideologický podtext ve smyslu nasycení lidu šlechtickým majetkem bývalých „vykořisťovatelů“.

„Dne 18. a 25. července byla v zámku dražba zbytků zámeckého zařízení. Dražil Karel Šedlák. V místnosti zámku, sdíla přilehlé místnosti, to vypostab jako ve velkolepých po podlaze různé předměty, nádobí, stoly... První den bylo prodáno za 30 000 Kčs. Nu, získali někteří lidé lacino i noční nádobu s knížecí korunkou.“ Pláská pamětní kniha 1945–57, s. 82.

V roce 1948 skončila Národní správa a objekt bývalého zámku převzal Národní pozemkový fond při Ministerstvu zemědělství. Od samotného znárodnění se táhly diskuse místního národního výboru nad využitím budov bývalého kláštera.

„Komnaty zejí prázdnou. Obývají je jen pavouci, muchy a myši. I stojí před touto budovou s mnoha okny pláští bezradné. Co s ní? – Byl by to krásný kulturní dům – Zřídme tu dům pro staré lidi“, navrhuje Široký. „Uneseme náklad na opravy“, plaší se někteří. „Bude tu sanatorium. Ale odvolá se to. Jedná se o zřizování polepšiny... Jsou vyžadovány plány. To armáda. O zámek projevuje zájem nějaký řád až z Vídně. A mnoho a mnoho lidí by si přálo, aby tu dostali byt...“ Pláská pamětní kniha 1945–57, s. 69.

Využití se nakonec našlo, ale prostor a finance pro soustavné opravy chátrající budovy jen v menších objemech. Z toho důvodu bylo nutno přistoupit k celkové obnově, která bude realizována do konce roku 2022 z prostředků IROP. Prostor bývalé prelatury tak bude i díky nové prohlídkové trase rehabilitován do podoby bývalé šlechtické rezidence.

(SB)

„Postupně mizely i vzpomínky na zvuky a vůně Kynžvartu, typické skřípání každých dveří, vůně včelího vosku, staré kůže a růží.“

Metternichovský interiér po roce 1945

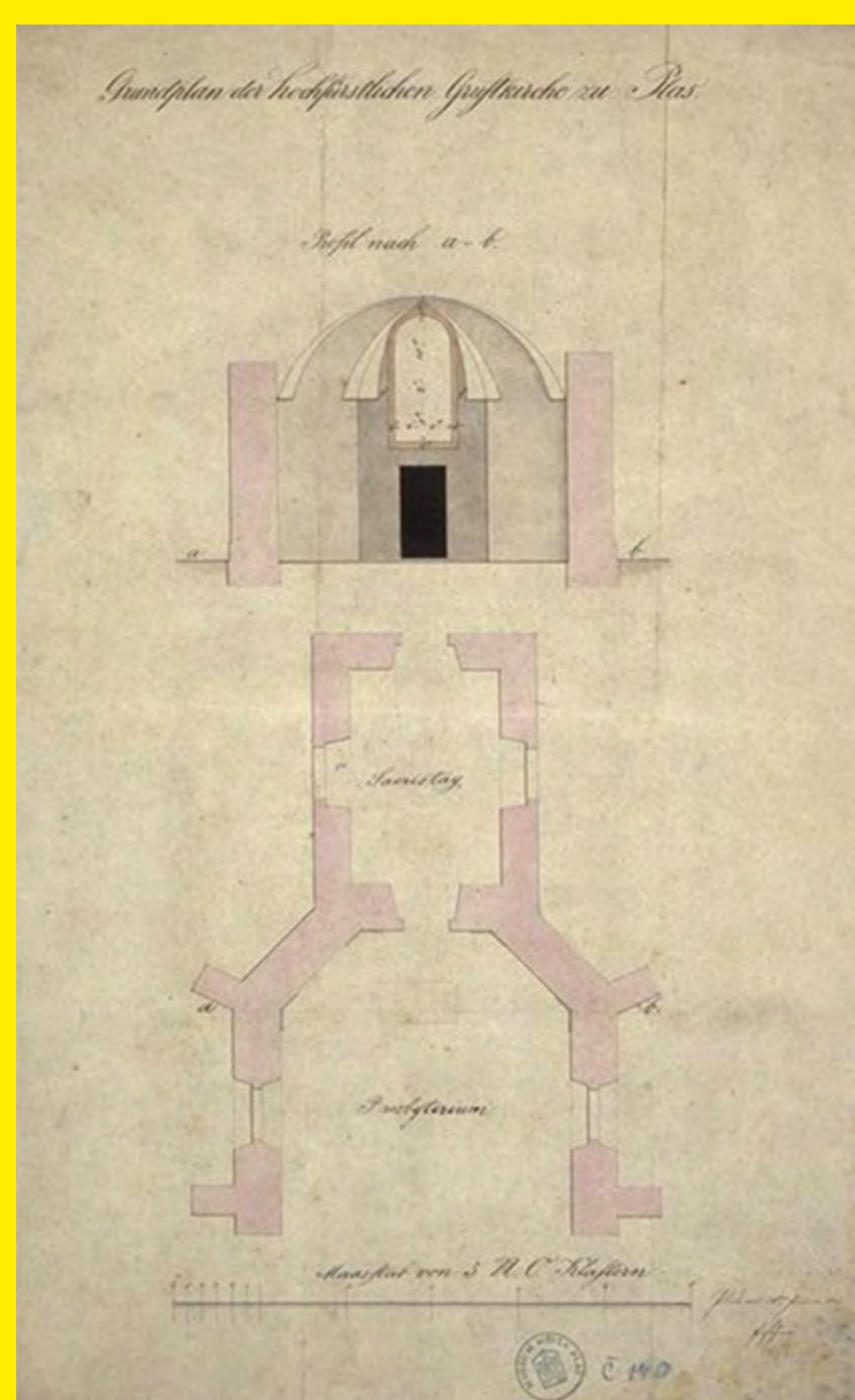
Plasy jako Metternichovská nekropole

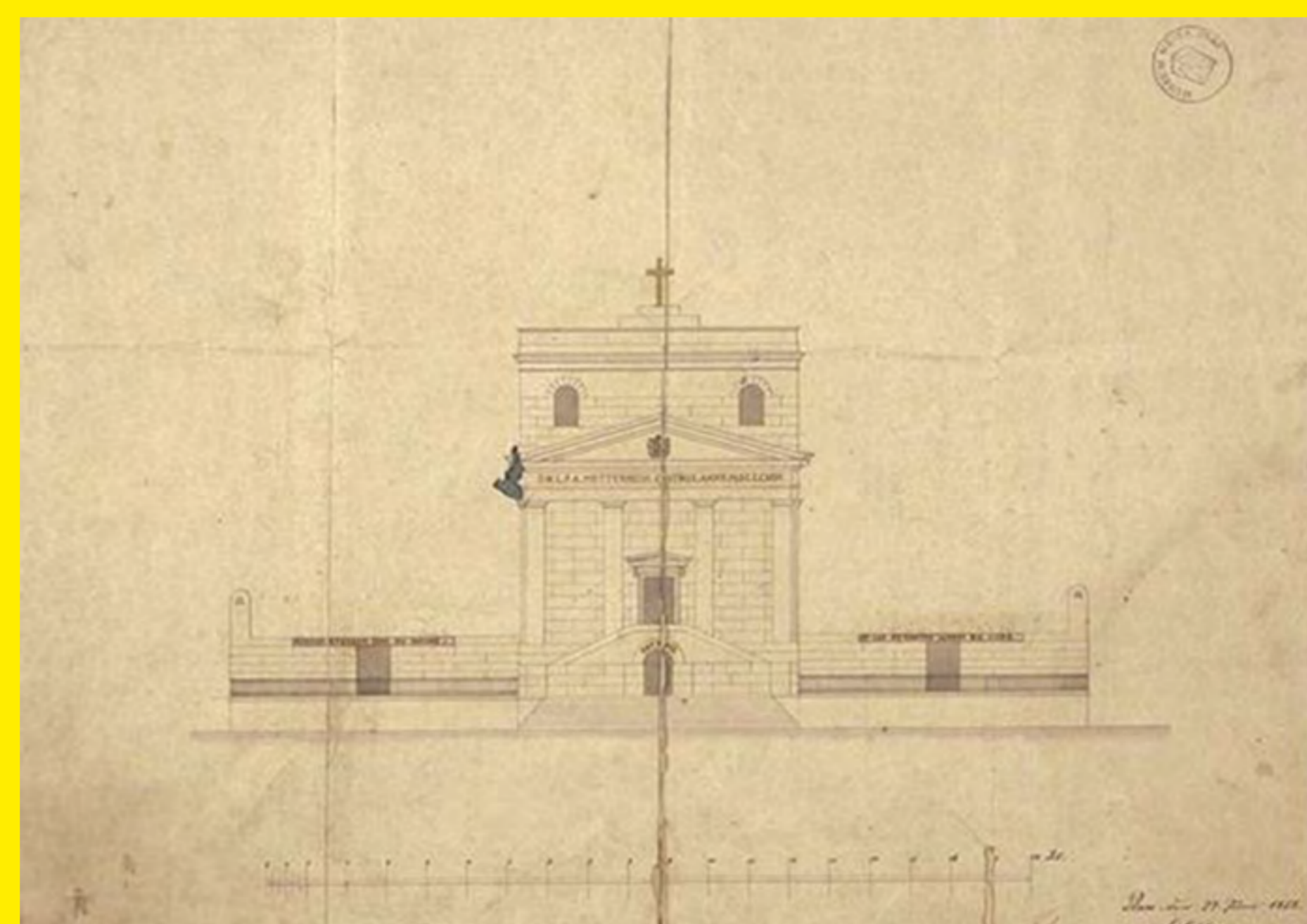
2

Po zrušení kláštera v roce 1785 začal místním farníkem pro pravidelné bohoslužby sloužit původně hlavní klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie a kostelík sv. Václava se stal kostelem hřbitovním.

Přestavbu kostela, stejně jako nového knížecího sídla, konzultoval kancléř Metternich s vídeňským architektem Pietrem Nobilem. Hlavním architektem klasicistní adaptace na rodinnou hrobku se pak stal český architekt Josef Kranner.

Plán přestavby kostela sv. Václava na rodinnou hrobku. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 991.

Plán přestavby kostela sv. Václava na rodinnou hrobku. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 988.

Původní stav kostela sv. Václava před adaptací na rodinnou hrobku.

3

Ve dnech 10.–11. srpna 1828 proběhlo slavnostní vysvěcení hrobky. Byla to velká církevní událost, které se zúčastnil i zástupce pražského arcibiskupství. Součástí slavnosti bylo mj. uložení ostatků mučednice sv. Valentiny, které dostal kancléř Metternich darem od papeže Lva XII.

V hrobce je v současné době uloženo 21 příslušníků rodu Metternichů. Prvními uloženými, u příležitosti slavnostního vysvěcení, byli kancléřův otec František Jiří (1746–1818), kancléřova manželka Marie Eleonora (1775–1825) a dcery Marie Klementina (1804–1820) a Marie Leopoldina (1797–1820). Posledním pohřbeným Metternichem je pátý kníže z Metternichu Klement Václav, který zemřel roku 1930. Šestý kníže z Metternichu Pavel Alfons a jeho žena Tatiana jsou uloženi v Johannisbergu.

V roce 1961 byla v bývalém kostele svatého Václava zřízena smuteční síň, která zde stále funguje.

(SB)

Pohřeb čtvrtého knížete z Metternichu Paula Klementa v roce 1906 v Plasích, fotografie. Mobilární fond Plasy, inv. č. PY 1625.

1

Kancléř Metternich koupil plaské panství jako prosperující velkostatek, jehož výnos měl částečně pokrýt poměrně nákladný život rakouského diplomata. Zároveň si zvolil mohutnou budovu konventu prospěnou duchovním a intelektuálním duchem jako místo pro uložení rodových dějin v podobě rodinného archivu. V neposlední řadě si toto po staletí promodlené místo zvolil jako místo posledního odpočinku pro celou svou rodinu. Můžeme tedy říci, že Kynžvart byl místem pro život, pro to co je tady a teď, pro to, co je světské a Plasy měly představovat Metternichovskou minulost a věčnost.

„Nyní jsme tady na tomto místě ruin a smutku. Když člověk přijede z Kynžvartu do Plas, má pocit, jakoby v jednom dni zestárl o deset let. Tam je všechno ve výstavbě, zde jsou jen rozvaliny. Opravdu jsem nemohl mít lepší volbu pro uložení tělesných pozůstatků členů naší rodiny k poslednímu odpočinku. Neboť žádný živý tady nechce bydlet a jediné okolnosti vyměněné obydlí

je to, které nás všechny čeká a které my s Boží pomocí odsunujeme na co nejpozdější dobu. Kostel, ve kterém se nachází hrobka, je zcela hovor: je velmi dobrý a já dokonce tvrdím, že nemůže být lepší. Nechal jsem dnes ráno sloužit mši, byla to první návštěva, kterou jsem tam vykonal a Bůh ví, co jsem cítil.“ Kancléř Metternich v dopise své dceři Leonitě z Plas 25. 8. 1829.

Z těchto důvodů začal kancléř velmi záhy po koupi Plas přestavovat původně hřbitovní kostel sv. Václava na rodinnou hrobku. Kostel sv. Václava sloužil v době fungování kláštera jako kostel farní. Do barokní podoby jej nechal upravit na konci 17. století opat Ondřej Trojer (1648–1699) svým oblíbeným architektem Jean Baptist Matheyem (1630–1696), který je autorem i opatského sídla.

Barokní podoba hřbitovního kostela sv. Václava před adaptací na rodinnou hrobku Metternichů.

Cisterciácký klášter Plasy

obnova opatské rezidence

1

Žadatel: Národní památkový ústav
Integrovaný regionální operační program, výzva č. 52
Celkové způsobilé výdaje: 120 000 000 včetně DPH
Architektonické řešení: TŠ Projektový atelier pro architekturu a pozemní stavby, s.r.o., Bělehradská 199/7, Praha

Výstupy a cíle projektu:
Cílem architektonického řešení projektu je památková rehabilitace bývalého opatského areálu tvořeného budovami odlišného architektonického stylu, hmotového uspořádání, památkové hodnoty a stáří. Cílem projektu je zajistit vysoce odbornou památkovou obnovu této stavby a její zpřístupnění veřejnosti formou nové prohlídkové trasy a návštěvnického centra.

2

STARÉ OPATSTVÍ

Budova Starého opatství dozná podstatné změny, a to jak v dispozičním řešení, tak i v hmotové skladbě. Opatství dům, který dispozičně a architektonickou podobou připomíná nevýznamnou budovu občanské vybavenosti sklonku 19. století, ve svých zdech dokumentuje složité stavební dějiny kláštera od poloviny 13. století. Na základě nových poznatků získaných z probíhajícího stavebně historického průzkumu a archeologického výzkumu byly odhaleny v dispozici starého Opatství dva významné středověké objekty. Nalezené stavebně historické a archeologické situace budou prezentovány v rámci nové vzniklého návštěvnického centra. Veřejnosti bude zpřístupněn také sklep v severní straně opatského domu. Budova bude zbavena novodobých přístaveb, především směrem do opatské zahrady a bude rehabilitována její podoba před požárem v roce 1913.

3

NOVÁ PRELATURA

Dominantní, raně barokní jednopatrová budova Nové prelatury představuje mimořádné architektonické reprezentativní dílo spojené s osobností stavebníka opata Ondřeje Trojera (1648–1699) a architekta Jean Baptist Matheye (1630–1696). Cílem projektu je zajistit vysoce odbornou památkovou obnovu této stavby. Snahou bude stavbu uchovat v původní podobě bez nových architektonických vstupů a dispozičních změn. Základním předpokladem je volba tradičních technologických postupů a v případě nezbytných doplňků konstrukcí a jejich povrchů použití shodných materiálů s původními. Předmětem ochrany jsou i stavební úpravy a výmalba interiéru z 30. až 60. let 19. století a také výsledek obnovy fasád ze sklonku 19. století. Ušetřeny budou též uměleckořemeslná díla skrytá pod pozdější úpravou (torzálně dochovaná štukatura stropů reprezentačních místností pod omítkovou vrstvou z 30. let 19. století).

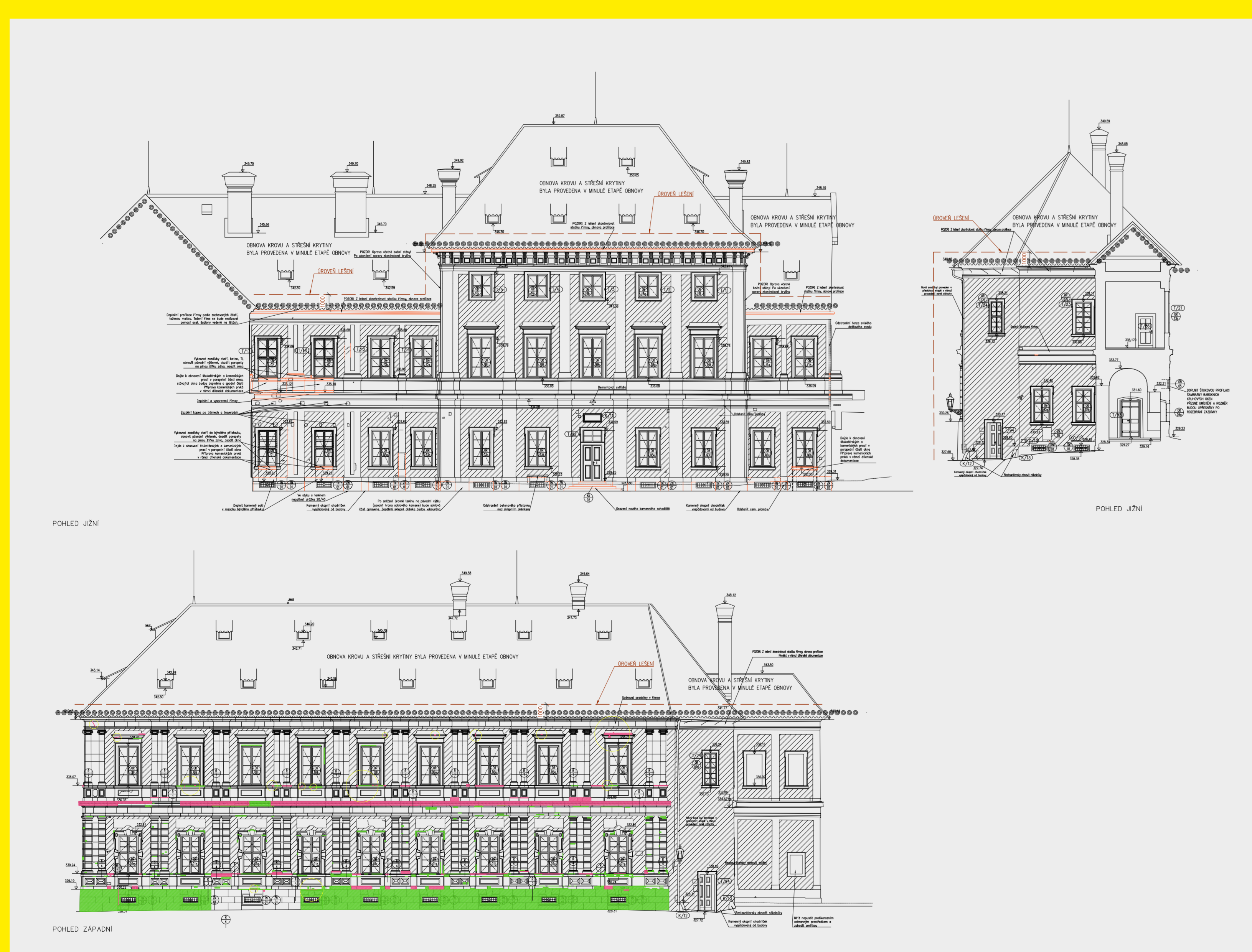
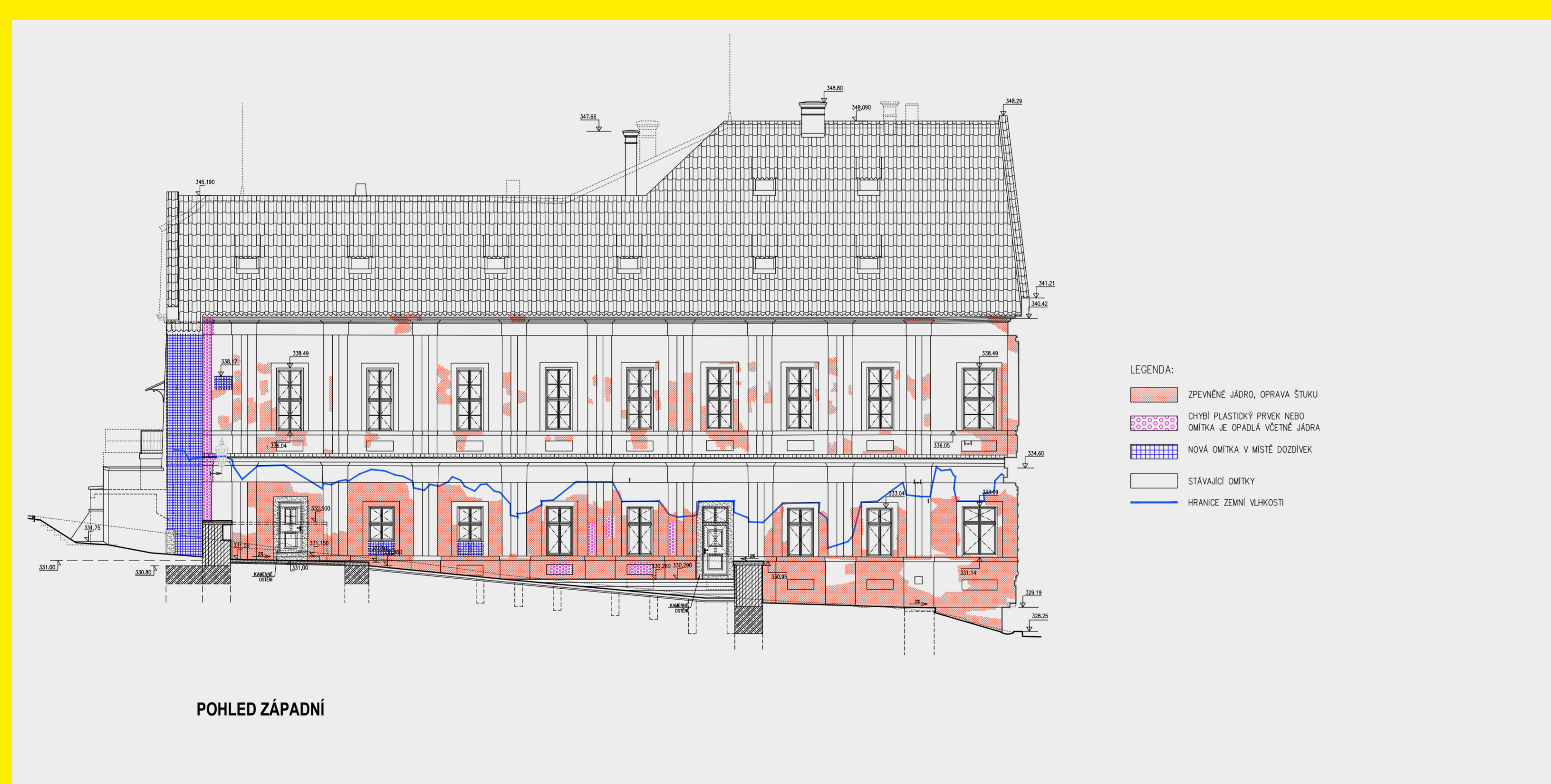
Výsledkem obnovy bude nová prohlídková trasa uspořádaná formou interiérové instalace, která bude připomínat rodinu Metternichů se zaměřením na kancléře Klementa Metternicha, jakožto iniciátora přestavby, a především jeho syna Richarda a jeho manželku Pavlinu. Dějiny plaské prelatury budou v rámci instalace dovyprávěny až do současnosti, s akcentem na přelomový rok 1945. Součástí realizace nové prohlídkové trasy je také náročné restaurování a konzervování předmětů mobiliárních fondů (nábytek, obrazy, textilie, atd.).

4

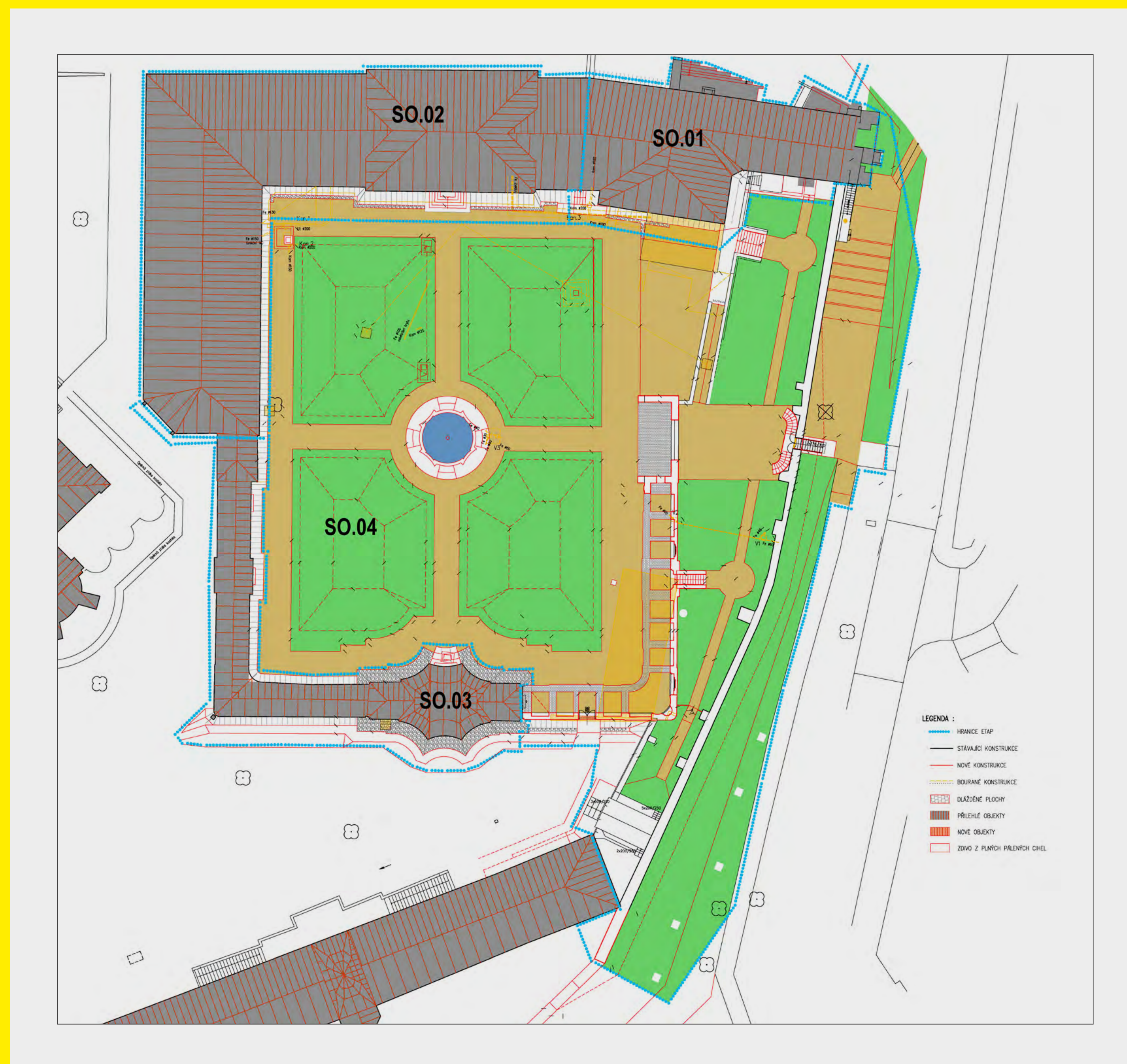
ZAHRADA

Bývalá opatská zahrada bude obnovena a zpřístupněna veřejnosti. Prostorově výrazným rekonstrukčním cílem je dílčí náznaková obnova zaniklého severovýchodního křídla ambitu prelatury a přilehlé oranžerie. Obvodová zeď ambitu opět vymezí bývalou opatskou zahradu.

(ZCH, SB)

TŠ Projektový atelier pro architekturu a pozemní stavby, s.r.o.,
Bělehradská 199/7, Praha,
Architektonicko stavební řešení
v rozpracované fázi 05/2018

TŠ Projektový atelier pro architekturu a pozemní stavby, s.r.o.,
Bělehradská 199/7, Praha,
Architektonicko stavební řešení
v rozpracované fázi 05/2018